

Poštnina plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVIVA

Č L A N K I

UVODNIK / NA SKUPNO DELO // Ivan Hribar:
SOJUZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČESKIH RESPU-
BLIK (SSSR) // Pavle Kunstler: SLOVENCI V JUGO-
SLAVIJI, po statistiki v l. 1931.

O B Z O R N I K

Kritično leto vojne (Dr. B. Vrčon) // Ugotavljam, opozarjam,
svarim... (Dr. M. Černič) // Temeljne smernice vaške pro-
svete (Iv. Kronovšek) // Petdeset let okulističnega oddelka
v Ljubljani, 1890—1940 (Z.)

P O R O Č I L A

Dva pripovedna spisa iz dobe Napoleonove Ilirije (P. P.)

VII.

JANUAR 1941

1.

MISEL IN DELO, kulturna in socialna revija, izhaja mesečno.

Redakcija 1. zvezka zaključena 20. januarja 1941

Naročnina: za celo leto 60 din, za pol leta 30 din, posamezni zvezek 6 din.

Za inozemstvo celoletna naročnina 90 din.

Uprava: v Ljubljani na Gosposvetski cesti 4, poštni predal 322.

Uredniški odbor: dr. Stojan Bajič, dr. Lavo Čermelj, dr. Fran Spiller-Muys
in dr. Alojz Zalokar.

Izdajateljstvo in založništvo: Nacionalni akademski tisk, zadruga z o. j. v Ljubljani. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar.

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani. (Predstavnik Fran Jeran.)

Uredništvo je prejelo:

Knjige in brošure:

Gradnik Alojz: Zlate lestve. Pesmi. Založila Narodna tiskarna v Ljubljani, 1940. Strani 112. Cena v platno vezani knjigi 50 din, v polusnje 79 din, v usnje 100 din.

Jarc Miran: Lirika. Pesmi. Ljubljana 1940. Avtorjevo podobo vrezal v les Božidar Jakac. Založila tiskarna Veit in drug v Domžalah. Strani 40.

Vodnikova družba je izdala za leto 1941 sledeče knjige:

1. **Vodnikova pratika** za leto 1941. Uredil dr. Pavel Karlin. Pratika obsega pester poučni in zabavni del, snov iz sodobnosti in zgodovine. Strani 112, velika 4°

2. **Deržaj Edo:** Pod špiki. Povest. Strani 120.

3. **Vaštetova Ilka:** Rožna devica. (La Rosière). Povest iz Napoleonovih časov. Strani 88.

4. **Dr. chem. Jakob Turk:** O rastlinski, ljudski in živalski prehrani. Strani 92.

Šturm Fran: Francosko-slovenski slovar. 6. zvezek: Chartulaire — Concassation, stran 453—548. Ljubljana (januar 1941). Reprezentativna izdaja obsežnega izčrpnega slovarja v veliki 8°, bogata frazeologija. — Izhaja četrtletno, zvezek stane 60 din. Naročila sprejema (tudi za mesečne obroke) Francoski institut v Ljubljani, Narodni dom, all Levstikova ul. 25.

Anton Aškerc: Izbrane pesmi. V Ljubljani pri Akademski založbi. Priredil Avgust Pirjevec. Risbe je izvršil Miroslav Oražem. Žepna miniaturna izdaja, na finem tankem papirju, strani 193. V platno vezan in z zlato obrezo izvod 20 din.

Simon Jenko: Izbrane pesmi. V Ljubljani pri Akademski založbi. Izbrala in priredila Avgust in Dušan Pirjevec. Risbe je izvršil Miroslav Aražem. Žepna miniaturna izdaja na finem tankem (domačem) papirju, strani 142. V usnje vezan in z zlato obrezo izvod stane 20 din.

Schauer Dolfe: Naša prva zadruga. Ponatis iz »Zadružnega vestnika«, štev. 10—12 iz leta 1940.

Moskvin Ivan (član Moskvskega hudožestvenega akademskega teatra Gorkega): Sovjetsko kazalište. Izdanje kluba »Astra«. 1940. — Strani 36. Cena 7 din. Zagreb, Frankopanska 7.

Na skupno delo!

Objavljamo proglas, glede katerega so se te dni sporazumeli predstavniki več naprednih političnih skupin.

Veliki dogodki v svetu postavljajo tudi naš narod in našo državo pred hude preizkušnje. Na prelomu med dvema dobama se pripravlja v svetu nov, pravičnejši red.

Ta red novega življenja med narodi in posamezniki more biti osnovan le na večnih nraavnih zakonih enake pravice in svobode za vse ter na vzajemnih dolžnostih in skupnih nalogah človeštva. Uveljaviti se more in sme samo po prostovoljnem pristanku vseh. Zato mora biti vsak narod poklican k oblikovanju bodočega mednarodnega in notranjega reda.

K temu zgodovinskemu poslanstvu je poklican tudi naš narod. Vloga naše države in slovenskega naroda bo pri tem takšna, kakršno si bomo sami priborili. Zato moramo biti notranje trdno povezani in duhovno strnjeni ter pripravljeni na skrajne žrtve. Zbrati moramo vse narodne sile, da utrdimo splošno narodno tvornost in odpornost.

Po nebrzdanem strankarskem življenju zavrženo demokratično načelo, da izvira vsa oblast od naroda, moramo obnoviti. Demokracija pa bo resnična le, ako jo bomo postavili na trdno socialno in gospodarsko podlago.

Socialne odnose je treba preosnovati tako, da bo delo osnovna družbena vrednota. Na tem temelju mora biti zgrajen socialni red, v katerem bodo delovni sloji vzajemno upravljali družbo, nje organizacijo in gospodarstvo. Samo tako bodo našli kmet, delavec in izobraženec kot vsak deloven človek pravično mesto v družbi in možnost dostojnega življenja.

Nujno potrebne socialne reforme morajo biti namenjene predvsem malemu človeku, tako ročnemu kakor umskemu delavcu. Po značaju

našega naroda mora postati naša vas činitelj javnega življenja.

Vse gnotne dobrine morajo služiti le občim narodnim koristim in nikdar več oblasti človeka nad človekom. Gospodarstvo, katerega gibalno je bilo doslej le dobiček posameznika, se mora umakniti načrtnemu gospodarjenju za skupnost. Zadržna misel se bo mogla pri tem s pridom uporabiti kot tvorna osnova.

Prepričani smo, da zorijo enaka spoznanja tudi med Hrvati in Srbi. Skupna neugnana želja po pravem napredku nas bo še tesneje združila v usodni povezanosti, ki je naravni temelj naše Jugoslavije kot narodne države. Samo ona nam jamči naš obstoj. Notranje trdna in duhovno strnjena bo nerazrušljiva in nepremagljiva — varno zavetje enakopravnega obstoja in razvoja vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov. Prav zato želimo, da bi bil sporazum z dne 26. avgusta 1939 srečen začetek končne ureditve naših notranjih razmer.

Delo na vsem tem čaka zlasti mlajši rod. Naloga mladine je, da vnaša v splošni narodni razvoj nove poglede in novo delo za ureditev družbe. Na njej leži teža visokega poslanstva in zgodovinskih odločitev v očitanih smereh, saj bo morala polagati račun o svojem delu tudi bodočim rodovom.

V prepričanju, da je le v slogi moč, smo spoznali, da se moramo nemudoma lotiti skupnega dela v vseh vprašanjih, ki zadevajo našo narodno in državno skupnost. Zato smo se odločili, da bomo v vsem, kar nas druži, v trajnem vzajemnem stiku, po skupnih razpravah in posvetovanjih iskali pravih rešitev, da jih enotno zastopamo in izvajamo ter tako gradimo našo delovno skupnost.

To sodelovanje je pot k trdnejši strnjenosti in povezanosti vseh resnično naprednih sil. Zato pozivamo prav vse, ki so enakih misli, da nam pri tem skupnem delu pomagajo.

Ljubljana, 25. januarja 1941.

Lani smo pozivali vso res napredno mladino k odločitvi, na skupno delo. Misel je vžgala. Priprave za tako sodelovanje so v svoji prvi fazi zaključene s pomembnim uspehom: gornji proglas predstavlja njeno od-

ločitev in obenem delovni načrt. V delovni skupnosti sodeluje že več samostojnih političnih skupin; preko tega je naslovljen poziv k sodelovanju na vsakogar, ki odobrava njena načela in metode.

Pomen te prve zunanje manifestacije prizadevanj za čim tesnejše sodelovanje vseh naprednih političnih skupin v Sloveniji ni le v tem, da je mladini — vsaj v prvem zarodku — uspelo uresničiti to, kar je že davna zahteva naprednega življa, temveč tudi to, da je mladina pri teh svojih naporih v najtežjih razmerah pokazala mladega duha, odločno borbenost in voljo za konstruktivno delo. Začrtala si je osnovne idejne smernice, ki naj veljajo za njeno javno delo, obenem pa dogovorila metode, ki naj uravnavajo medsebojno pošteno sodelovanje. Mladi rod je pravilno spoznal, da je samo po tej poti mogoče ustvariti trajno, ustvarjajočo skupnost; ona ne more izhajati iz dnevnopolitičnega kompromisa, marveč mora imeti značaj načelne odločitve.

Iz proglasa mladine vejeta zdrav optimizem in krepka volja za delo, prepričevalen dokaz poslanstva mladega rodu. Ta rod se ne zadovoljuje z ugotovitvijo, da se pripravlja v svetu nov, pravičnejši red med narodi in ljudmi, marveč poudarja, da bo od nas samih odvisno, kakšna bodo naša pota in mesto v neznani bodočnosti. Zato je zgoščeno, a jasno nakazal, kaj moramo tudi mi sami storiti, da bomo gradili svoj dom kot sinovi svojega naroda in na svojih tleh, ne kot sužnji preživelih idej, tujih sistemov ali v službi reakcionarnih sil in njihovih trenutnih interesov, ampak kot zavestni oblikovalci svojega življenja in svoje usode. Pogledi te mladine so obrnjeni le naprej, ne nazaj.

Prepričani smo, da bo pobuda mladine, ki je našla o pravem času srečno pot sodelovanja, močno odjeknila povsod, saj gre za zgodovinski dogodek, kakršnih le malo beleži naša zgodovina. In ker je bilo doslej v vseh zgodovinskih trenutkih odločilno ravno stališče mladine iz naprednega gibanja, zato nam tudi odločitve današnje mladine vlivajo vso vero in zaupanje v pravilnost poti, ki jo je nastopila.

Ne sme in ne bo ostalo samo pri tej prvi vidni manifestaciji napredne povezanosti v Sloveniji. Izpolnjeni so vsi pogoji, da se krog sodelujočih še razširi. Mladina si je zamislila svojo povezanost kot delovno skupnost: tej zamisli ustreza tudi njen poziv vsem na skupno delo.

Mi smo se že izrekli za to mladino. Njenim idealom in njeni borbi hočemo posvetiti svoje misli in svoje delo.

SOJUZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČESKIH RESPUBLIK (SSSR)

S PTIČJEGA RAZGLEDA

Naša domovina — kraljevina Jugoslavija — je lani s Sovjetsko Rusijo, kakor se je svet navadil največjo slovansko državo okrajšano nazivati, sklenila trgovinsko zvezo. Položaj, ki je zaradi nastalih vojnih zapletljajev glede zamenjave prirodnih dobrin v Evropi nastal, je namreč nujno zahteval, da v svojem lastnem interesu sledimo onim državam, ki so že pred tem bile stopile v trgovinske zveze z SSSR. Kmalu po podpisu trgovinske pogodbe je naša država navezala s Sovjetsko Rusijo tudi diplomatske stike. Beograd je dobil poslaništvo Zveze sovjetskih socialističnih republik s poslanikom, ministrom Viktorjem Andrejevičem P l o t n i k o v i m , na čelu.

Ta pomembni dogodek velikega političnega značenja je vsa jugoslovanska javnost brez pridržka z zadovoljstvom pozdravila. Glede na krvno sorodstvo z ruskim narodom in pa na tesne vezi, ki so v preteklosti spajale z njim Jugoslovane, zlasti pa njihovo srbsko vejo, je to tudi samo po sebi umevno. Seveda je pri tem nastrojenju duhov bil merodajen tudi razlog, da bo sedaj kmalu konec one nepoučenosti, ki je doslej zaradi zaprtja meja vladala pri nas o vsem, kar se godi v eni največjih držav sveta, ki nam je poleg tega še po narodnosti tako blizo.

Carsko Rusijo smo pač poznali. Toda velika narodna vstaja iz leta 1917. je razmere tako bistveno izpremenila, da si tega še predstavljati nismo mogli. Na ta način je »Zveza sovjetskih socialističnih republik« večini prebivalstva Jugoslavije ostala velika neznanka.

Upati je, da ni daleč čas, ko bo poklicanejšemu od mene omogočeno podati o sedanjem življenju ruskega naroda na licu mesta nabranih vesti. Ako sem se jaz lotil že sedaj te naloge, vodila me je k temu želja, da vsaj nekoliko preženem nepopolne in po večini celo napačne pojme o Sovjetski Rusiji in življenju v njej. Čas, v katerem živimo, namreč nujno zahteva, da stvari okoli sebe trezno presojamo in se skrbno izogibljemo vsemu, kar bi nas utegnilo spraviti v napačno pojmovanje dejanskega položaja. Pri nas je — ne sicer splošno, pač pa zelo — razširjeno mnenje, da gre Sovjetski Rusiji predvsem za zanetenje svetovnega prekuštva. To pa v zvezi s komunizmom in zaradi njega.

Pridržujoč si besedo o komunizmu za kasneje, naj tu izpregovorim najprej glede prvega mnenja. Svetovne revolucije si je menda Vladimir Ilič Uljanov-Lenin res želel in je vanjo bržkone tudi verjel. Znano je, da je bil zelo iznenaden, ko je po svojih uspehih v Rusiji videl, kako je na evropskem zapadu vkljub skrbnemu pripravljanju izostalo dejanje. Tudi po njegovi smrti je med boljševiki ostalo še takih, ki so trdno verovali, da

pojde razvoj stvari v tej smeri dalje, in so zato, samo da dokažejo svojo pravilno strankarsko usmerjenost, ostali neustopni zagovorniki svetovnega prevrata.

Kdor pa je dogodke v Sovjetski Rusiji pozorneje opazoval, je moral spoznati, da jame to bojno geslo polagoma bledeti. Res se je sovjetsko-ruska vlada dokaj izdatno vmešavala v španski upor in je trosila zanj bogata gmotna sredstva; toda spoznanje, da je vse to ostalo brezuspešno in da bi se za ta politični privid izdane vrednote bile dale za resnično koristna dela doma veliko bolje porabiti, jo je moralo poučiti, da je na napačni poti.

Še bolj pa je iz sedanjih mednarodnih homatij morala spoznati, da so misli na vsesplošno svetovno prekucuštvo ravno zato prazne sanje, ker je čisto protiprirodno in zato nemogoče, ljudi raznih narodnosti z različnimi potrebami in raznolikim načinom življenja, ločene po verstvih, prosveti, izobrazbi in svetovnih nazorih, vrhu tega pa še vezane po posebnih, često celo nasprotujočih si pojmi o človeškem dostojanstvu, spraviti v sklenjeno bojno vrsto. Moskovski vlastodržci so z uspehi, katere so ob uporabi narodovega premoženja dosegli na vseh poljih državne uprave, bili dovoljno poučeni, kako more SSSR, ako se po odlični uredbi in upravi ter po splošnem blagostanju povzpne na blagrovanja in zavidanja vredno višino, postati vzor za posnemanje. Tu ena, tam druga država utegne sedaj v tej, sedaj v drugi zadevi kreniti na pot, katera se je v Sovjetski Rusiji izkazala za pravo. Čemu torej prelivati za blagor drugih dragoceno rusko kri, ko je vendar na miren način in za utrpeljivejšo ceno mogoče prispeti polagoma do istega cilja.

Poročila, ki iz te ogromne slovanske države k nam po raznih virih dohajajo, nam dajo spoznati, da je že krenila na tu označeno pot. Če po dobrem preudarku ali podzavestno, je vprašanje, ki ga nočem raziskavati. Bilo bi to čisto odveč. Glavno je, da vsa znamenja kažejo in vsa poročila zatrjujejo, kako je Vrhovni državni sovjet jel vso državljansko odgojo oslanjati na slavno zgodovino ruskega naroda in vse državno življenje uravnavati po njegovih sporočilih in preizkušeni navadah, kolikor to ne sprečuje napredka v duhu časa, ki nikdar ne miruje.

In sedaj h komunizmu. Sovjeti nazivajo svoj SSSR »našo velikiju socijalističeskiju rodinu«. Vse zvanične izjave poznajo le socialistično uredbo države. Čisto naravno, kajti prvi člen Stalinove ustave z dne 5. decembra 1936 se glasi: »Zveza sovjetskih socialističnih republik je socialistična država delavcev in kmetov«. — 12. člen iste ustave pa v drugem odstavku določa: »V SSSR se uresničuje načelo socializma: od vsakega po njegovi sposobnosti, vsakemu po njegovem delu«.

Kakor je torej vidno, ustava Sovjetske Rusije ne pozna besede »komunizem«. Ona se tudi proti inostranstvu v vseh službenih izjavah dosledno brani komunizma. Ker trpi »Kominterno« (komunistično internacionalo), in njeno delovanje odklanja vselej, kadarkoli se iz tujine oglasi kak tehten očitek, da je to čisto zasebna zadeva, s katero državna uprava nima nobene zveze.

Pač pa njena državna vera — kajti le tako je mogoče imenovati dogmatično državljansko odgojo Sovjetske Rusije — zapoveduje prisvojiti si kar najpopolneje znanje Marxovih in Engelsovih nauk o komunizmu in verjeti, da ob marljivi vršitvi v 12. členu ustave predpisane dolžnosti dela, napoči nekoč tak komunistični raj, kakor sta si ga ta dva apostola komunizma zamislila.

Iz povedanega se vidi, da so boljševiki v dejanskim razmeram prisposobljeni Sovjetski državi komunizem jako spretno porabili kar v dvoje namenov. Prvič za bič k marljivemu delu, da bo prinašalo državni skupnosti čim več koristi, drugič pa za vabo, da si s tem prislužijo raj. Pa ne na onem svetu, kakor ga ponujajo k duhovni strani človeštva usmerjene verske naprave, temveč že na tem svetu in to v tako popolni obliki, kakršno so več ali manj mogli spoznavati pri nekaterih posameznikih ob dosedanji nepravilni porazdelitvi zemeljskih dobrin.

Socialistična država delavcev in kmetov bo torej ob doslednem izvrševanju svoje naloge — po zatrejevanju vnetih zatrejvalcev nove državne vere — neodvratno privedla do tega, da bo ustavno določbo; »od vsakega po njegovi sposobnosti, vsakemu po njegovem delu«, mogoče spremeniti v krajšo in jedrnateljšo, pa tudi pomembnejšo: »vsakemu enako po njegovi potrebi«.

To pa pomeni nekaj naravnost neizpolnjivega. Ni ga čudotvorca, ki bi bil v stanu zbrati kdaj tako državno imovino, da bi zadostovala za kritje vseh potreb že kar po zahtevi vsakega državljana. Še manj pa državnika, ki bi zmožal vse državljanke tako poistosmeriti, da bi imeli čisto enake potrebe. Saj je to proti prirodi, ki v vsem svojem stvarstvu ne pozna ničesar bolj, ko raznolikost. In vsakdanje opazovanje nas uči, da ta raznolikost ravno pri ljudeh prihaja do prav posebnega izraza. Komunizem je torej piščal na vrbi. Ko bi ga pa kdo vendarle hotel uvesti, delal bi nehote za vojno, ki bi vzpričo ljudske sebičnosti prej ali slej neizogibno nastala.

Sedanji upravitelji Sovjetske Rusije to gotovo tudi prav dobro vedo. Zato so si na jasnem, da do take delitve državne imovine ne more nikdar priti. Res se je njihovo uporniško gibanje začelo v znamenju komunizma; res je v smislu Marx-Engelsovih nauk tudi Stalin v svojo ustavo sprejel podobne določbe. Vendar je pa bil toliko previden, da je to fato morgano, ki je bila namenjena za

vabo, z ustvaritvijo resničnih, dasi skromnejših zelenic, dopolnil. 6. člen Stalinske ustave določa namreč: »Zemlja, njeno osrčje, vode, gozdovi, tvornice, fabrike, premogovniki, rudniki, železniški, vodni in zračni promet, banke, pošta in brzojav, poljedelska velepodjetja, ki jih organizuje država, (sovhozi*, strojno-traktorske postaje itd.), kakor tudi občinska podjetja in temeljni stanovanjski fond v mestih in industrijskih krajih, so državna lastnina, to je, imovina ljudstva«.

Po določitih tega člena bi bila torej izključena vsaka zasebna lastnina. Toda Stalin — dasi morebiti prepričan marksist — je v modri preudarnosti vendarle izprevidel, da se to že v prid obveljave glavnega načela ne da do skrajnih posledic izvesti. Zato je takoj v drugem odstavku 7. člen ustave stvar takole ublažil: »Poleg temeljnega dohodka iz skupnega kolhoznega* gospodarstva prihaja po pravilih poljedelske arteli** vsakemu kolhoznemu ognjišču v osebni užitek majhno zemljišče okoli hiše, v osebno last pa pomožno gospodarstvo na tem zemljišču, stanovanjska hiša, produktivna živina, perutnina in drobni poljedelski inventar«. 9. člen ustave pa se glasi: »Hkrati s socialističnim gospodarskim sistemom, ki je gospodujoča oblika gospodarstva v SSSR, dopušča zakon malo zasebno gospodarstvo posameznih kmetov in obrtnikov, ki temelji na osebni delu in izključuje izkoriščanje tujega dela«.

Te navedbe iz ustave so neovrgljiv dokaz, da o kakih komunistični Sovjetski Rusiji ne moremo govoriti. Potrjujejo nam pa to tudi dejstva sama. V Finskokareljski, Estonski, Letonski, Litovski in Moldavski sovjetski socialistični republiki, katere vse so bile v teku lanskega leta pridružene SSSR, je namreč vlada pri dodeljevanju zemlje v osebni užitek ravnala zelo ustrezljivo. V mnogih primerih je svojim novim državljanom prepuščala vse do tedaj posedovana zemljišča.

Značilen je pa tudi tale dogodek: Pred kakimi petimi ali šestimi leti — datuma si nisem zapisal, zato se ga točno ne spominjam — poslušal sem v moskovskem radiju »imeni Kominterni« neko zborovanje »starih moskovskih revolucionarjev«. Nenavadno glasan govornik je zbrane svoje tovariše pozdravljal v imenu komunizma, in se je pritoževal, da vlada po poti k temu ne koraka tako dosledno in brezkompromisno, kakor bi oni — kot stari revolucionarji — imeli pravico pričakovati in kakor bi tudi edino bilo potrebno. Govor je končno ob burnem odobravanju vsega zbora izzvenel v klic k tovarišu Stalinu, naj politiko stranke in države usmeri dosledneje h komunizmu. Dva dni na to

* Sovhozi — Sovjetska hozjajstva (gospodarstva).

* Kolhoz — kolektivnoje hozjajstvo (skupno gospodarstvo).

** Artel — delovna zadruga, delovno združenje.

je ista radijska postaja suho naznanila, da je bilo združenje moskovskih starih revolucionarjev razgnano.

Toda: v znamenju komunizma so boljševiki upor proti carizmu začeli, v znamenju komunizma v tem uporu zmagali. Še živi pokolenje, ki se je pod to zastavo za zmago borilo. V znamenju komunizma je Lenin uredil poučevanje novega pokolenja. Zato se — vkljub temu, da se je Stalin jel polagoma vračati k priznavanju nepodcenljivih vrednot ruske samobitnosti, narodnega duha in ljudskega bogatirstva — stvar ne more preokreniti kar naenkrat v nasprotno smer. Vedno bomo torej še v radiju »imeni Kominterni« čuli po tej organizaciji naročena predavanja o komunizmu, dokler se Vrhovni Sovjet po nastopu splošnega blagostanja v državi in iz njega izvirajoče zadovoljnosti državljanov ne bo čutil močnega dovolj izjaviti, da je naloga velikega prevrata dosežena.

Sicer se je pa Stalin sam ob utemeljevanju svojega predloga ustave pred Vrhovnim državnim Sovjetom skrbno izogibal vsega, kar bi kakorkoli moglo temu temeljnemu kamnu državne zakonodaje dati komunistično obeležje. On sam je z nekakim ponosom vnovič in vnovič naglašal, da je njegova ustava najdemokratičnejša ustava sveta. Za njim so to trditev ponavljala ne le vsa glasila ruskega javnega mnenja, temveč tudi vsi predavatelji v radiju in pa vsi oni neštetilni sovjetski državljani, ki ga ali res spoštujejo in občudujejo ali se pa trudijo doseči, da bi se to verjelo. Kajti ta samohvala je neutemeljena.

O tem nas nad vse jasno pouči 141. člen ustave, ki se glasi: »Pri volitvah postavljajo kandidate po volilnih okrožjih. Pravica postavljanja kandidatov je zajamčena družbenim organizacijam in društvom delovnega ljudstva: komunističnim strankinim organizacijam, strokovnim zvezam, zadrugam, mladinskim organizacijam, kulturnim društvom.« Da nima te določbe, bila bi Stalinova ustava, ki daje državljanom in državljanke od osemnajstletne starosti dalje splošno, enako, neposredno in tajno volilno pravico, res najdemokratičnejša vseh dosedanjih znanih ustav na svetu; ta določba pa postavlja ves nje demokratizem na glavo. Ona namreč izpreminja volilni red, ki je vendar hrbtnica vsake ustave, v golo burko. Saj ne more biti nikdo izvoljen, kdor ni bil postavljen za kandidata po združitvah, ki obsegajo le neznamen del volilnih upravičencev in so v najpopolnejši odvisnosti od vrhov državne uprave. Da morejo biti kandidovani tudi volilni upravičenci, ki so zunaj vladavinskih združitvev, ne izpreminja in ne ublažuje te skrajno nazadnjaške ustavne določbe prav nič. Saj mora biti vsakemu na prvi pogled jasno, kdo bo omenjenim združitvam označeval, ali bolje rečeno, predpisoval kandidate. Med demokratske države torej vkljub njegovi »najdemokratičnejši

ustavi sveta« Sojuza sovjetskih socialističeskikh respublik ne moremo prištevati.

Edini zaključek, ki ga na osnovi dosedanjega pripovedovanja, razglabljanja in presojanja z vso pravico lahko napravimo, je ugotovitev, da je Sovjetska Rusija z ustavo z dne 5. decembra 1936 dobila trden temelj, ki ji je še le omogočil redno državno poslovanje. Na mesto revolucije stopila je evolucija, ali lahko umljivo po slovensko izraženo: na mesto prevrata in razboja, razbor in razvoj. Sicer sega to dogajanje že za nekaj let pred izglasovanjem ustave nazaj, a trdno podlago mu je dala vendar še le ustava. Čas teče in nepričakovani dogodki se v njem dandanes hitro vrste. Zato ni nemogoče, da državno življenje v njej prej ali kasneje privede do takega popravka ustave, da postane v resnici in samo po Stalinovi sodbi najdemokratičnejša na svetu. Ako se to zgodi, so dani vsi pogoji za nesluten razvoj in napredek, ki utegne to veliko slovansko državo privedi do takega bogastva in blagostanja, da bo težko katera druga mogla glede tega tekmovati z njo. Saj že to, kar se je od prevrata sem že dosedaj storilo, zbuja priznanje in spoštovanje.

Prevzemniki državne uprave iz rok carskega činovništva so za prvo in najnujšo nalogo po utrditvi uspelega upora smatrali pregnati duševno temo, v kateri je tičal oni ruski človek, ki je postal naenkrat nositelj državne oblasti. Že Lenin je bil ukazal, naj se začne nepismenost in iz tega izvirajoča temna nevednost ter nagnjenje k praznoverju kolikor najbolj mogoče pobijati. Toda težave prvih desetih let po upor, ko se je le polagoma vračal tako grozno razdejani red, in so se velike tolpe brez preživitve in nadzora ostalih otrok — takozvanih »bezprizornih« — vlačile od kraja do kraja, je uspešno izvrševanje tega ukaza zelo oviral.

Šele po prvi petletki, tedaj od 1932. leta dalje, se je državna uprava z največjo vnemo lotila nad vse važne naloge. Ustanavljali so se obvezni kurzi za odrastle, čitanja in pisanja nezmožne osebe, za mladino pa so se poleg redkih šol še iz carske dobe, jele ustanavljati vseh vrst nove šole. Lahko rečem z mnogokrat rabljeno prisposodbo, da so šole rastle ko gobe po dežju. Saj je leta 1938. Sovjetska Rusija imela 708 vseučilišč in 3732 višjih tehniških šol, število vseh učečih se mladostnikov pa je iznašalo 33,965.400.

Pač se vsa ta vseučilišča in višje tehniške šole ne morejo primerjati z našimi vseučilišči in politehnikami. Njim enaki učni zavodi so le stara vseučilišča in visoke tehniške šole iz carske dobe, dočim so nove oblike višjih učnih zavodov urejene tako, da posredujejo splošno izobrazbo nekako do tiste stopinje, kakor pri nas nižjih štirih razredov srednjih šol. Pač pa se sicer na teh šolah skrbi za posredovanje tistega znanja, ki naredi človeka v izvrševanju tega ali onega poklica priročnega in uporabnega. Posebno velja to za tehnike, katerih je državi zaradi silnega razmaha industrije tako

nujno potreba. Saj se je od leta 1925 — 1937, torej v dvanajstih letih, število inženerev in tehnikov dvignilo od 62.000 na 578.000.

Omembe vredno je, da so vseučilišča leta 1938. imela 34% slušateljic in pa, da je polovica vsega slušateljstva izhajala iz delavskih in kmečkih rodbin. Ne manjše pa tudi, da je 90.6% vsega slušateljstva na vseučiliščih in 85.89% na tehniških šolah imelo državne ustanove, in končno, da je za znanstvene zavode bilo leta 1940. proračunjenih 13.570.000.000 dinarjev, dočim je za kulturne potrebe in narodno zdravje bil v proračun postavljen znesek 430.000.000.000 (430 milijard) dinarjev. Žal mi je, da ne morem navesti natančnega števila osnovnih šol, katero gre v stotisoče. Ugotavljam le, da je šolska obveznost splošna in da se zelo strogo nadzoruje.

Po povedanem pa je jasno, da se je izobrazba naroda v vsej državi neverjetno povzdignila in da se to zlasti zgovorno izraža v potrebi po čtivu. To je privedlo do tega, da so leta 1936. izdajali v Sovjetski Rusiji 10.544 ruskih listov v 38 milijonih izvodov (med temi 1384 ukrajinskih in 260 beloruskih). Poleg tega se je tiskalo še 1638 listov v jezikih neruske narodnosti, n. pr. 168 uzbeških, 131 tatarskih, 84 turških, 65 nemških, 34 židovskih.

Največje število čitateljev imajo seveda ruski listi, od katerih se »Pravde« v Moskvi tiska 1.950.000, »Izvestij« istotam pa 1.600.000 izvodov.

Tako hitro in silno ponarastla gramotnost je seveda ustvarila tudi živahno poželjenje po drugem čtivu. Zdi se mi, da se ne motim, če sodim, da se v ruščini, ako izvzamem angleščino, ki je glavni jezik Združenih držav Severne Amerike, tiska več, ko v kateremsi drugem jeziku. Glavni delež imajo pač naklade spisov Vladimirja Iljiča Uljanova Lenina, katere mora vsak sovjetski državljani — če ne iz prepričanja, pa vsaj s prisiljeno udanostjo — smatrati za boljševisko sveto pismo. Poleg tega gredo iz lahko umljivih razlogov zelo v denar tudi spisi Josipa Visarionoviča Stalina in pa knjige prorokov komunizma Marxa in Engelsa. To je nekako zvanično čtivo, s katerim se morajo po dolžnosti živahno pečati člani komunističnih organizacij in tako zvani »aktivisti« in agitatorji, katerih dolžnost je pripravljati volitve in potrjevati »brezpartijnike« v komunistični državni veri.

Bogve kako priljubljeno pa to čtivo ni. Je pač z njim tako, ko z vsako prisiljeno stvarjo. Zato pa narod, ko se je končno z gramotnostjo dokopal do spoznanja, koliko duševnega užitka more dajati poučno in zabavno čtivo, s tem večjim pohlepom sega po drugih knjigah. In resnici na ljubo je treba ugotoviti, da ga Gosizdat (Gosudastvennoje izdateljstvo — po slovensko: državna založba) bogato preskrbljuje s knjigami tega značaja. O priliki stoletnice Puškinove smrti izdalo je to založništvo v raznih oblikah več ko šestnajst milijonov izvodov njegovih nesmrtnih del. Tudi spisi drugih nesmrtnih ruskih pisateljev, kakor Leva Nikolaje-

viča Tolstega, Fedorja Mihajloviča Dostojevskega, Nikolaja Vasiljeviča Gogolja, Maksima Gorkega in mnogo drugih izšli so in našli v narod pot v mnogomilijonskih izvodih. Za stoletnico smrti drugega najslavnejšega ruskega pesnika Mihajla Jurjeviča Lermontova, ki jo praznujemo letos, se že pripravlja večmilijonska izdaja njegovih del.

Da dan na dan izhaja veliko število knjig novih pisateljev, ki ustreza veselju do čitanja, je pač samo po sebi umljivo. Ravno tako pa tudi, da je ruski književni trg silno bogat znanstvenega slovstva vseh strok. Kaj bližjega o tem mi povedati ni mogoče; le toliko vem, da hvalijo zlasti znamenite ruske knjige medicinske in pa vseh strok tehniške in kemične značnosti.

Po povedanem bi se dalo opravičeno trditi, da je Sovjetska Rusija, kar se prosvete tiče, sama sebi zadostna in da bodo boljševiki zato tem bolj skrbeli, da jo neprodirno zapro proti vsakemu tujemu vplivu, ki bi utegnil kakorkoli škodovati domači odgoji v smislu Marxovih in Engelsovih načel. Vendar pa temu ni tako. Najboljši dokaz zato je ravno v poslednjem času obnarodovana uredba, po kateri bo moral vsak dijak ob dovrstitvi srednje, višje strokovne šole in vseučilišča do dobrega znati: angleški, francoski ali pa nemški jezik. Čisto naravno je, da se sovjetskim ruskim državljanom na ta način na stežaj odpirajo vrata v spoznavanje slovstev omenjenih treh narodov. To pa dokazuje, da je prazno govoričenje, ki hoče vedeti, da se Rusija izogiblje vojne poleg drugega tudi zato, češ ker se boji, da bi njeni državljanji ne prišli v dotiko s tujim svetom in bi tako ne izvedeli, da se zunaj njenih meja veliko bolje živi.

PAVEL KUNSTLER:

SLOVENCİ V JUGOSLAVIJI

PO STANJU V LETU 1931

Verjetno se bo komu zdelo, da danes, ko bomo imeli že kmalu novo štetje, ni več aktualno, kakšno je bilo razmerje Slovencev do ostalega prebivalstva Jugoslavije pri zadnjem ljudskem štetju leta 1931. Temu se do gotove mere ne da ugovarjati, kajti do danes se je razmerje gotovo precej izpremenilo; toda, ker smo šele pred kratkim dobili podatke iz leta 1931 in ker verjetno tudi novi podatki ne bodo v doglednem času na razpolago, se moramo pač zadovoljiti s sliko, ki nam jo nudi stanje v letu 1931.

Po podatkih državne statistike je bilo leta 1931 v Jugoslaviji 1.135.410 Slovencev, kar znaša 8.14% celokupnega prebivalstva države oziroma 9.6%

prebivalstva srbohrvatskoslovenske narodnosti. V dravski banovini jih je bilo tega leta 1,077.679 ali 95% vseh v Jugoslaviji živečih Slovencev; ti so tvorili 94.2% prebivalstva dravske banovine. Izven dravske banovine je bilo 57.731 ali 5% Slovencev (številke se nanašajo le na Slovence živeče v Jugoslaviji). Na tem mestu nas zanima zlasti teh 5% Slovencev.

Ker iz statističnih podatkov, ki jih imam na razpolago, ni razvidna poklicna struktura izven Slovenije živečih Slovencev, mi ni možno ugotoviti, zakaj so v nekaterih po pogojih naseljevanja sličnih okrajih Slovenci bolj oziroma manj zastopani. Zaradi tega se ne bom spuščal v razmotrivanja o vzrokih naseljevanja in prilikah, v katerih žive naši ljudje izven svoje ožje domovine, temveč bom ugotovil le, kje so in koliko jih je. Če trdim, da je med Slovenci raztresenimi po Jugoslaviji precej delavcev, predvsem strokovnih tako rudarskih kakor industrijskih, obrtnikov in deloma intelektualcev, je to tudi skoro vse, kar lahko trdim, kajti druge trditve bi bile z ozirom na pomanjkanje potrebnih statističnih podatkov le več ali manj verjetna ugibanja.

Radi lažjega pregleda po Slovencih močneje poseljenih krajev priobčujem 2 karti. Prva nam kaže, kakšen odstotek tvorijo Slovenci v odnosu do celokupnega prebivalstva posameznih srezov, druga pa nam ponazoruje absolutno število Slovencev v tistih občinah izven Dravske banovine, kjer je nad 50 Slovencev. Velikost kroga, katerega središče se krije s sedežem občine, odgovarja številu Slovencev v dotični občini. Polumer kroga,

$$r = \frac{\sqrt{\text{število Slovencev}}}{14} \text{ mm}$$

Po posameznih banovinah so bili Slovenci leta 1931. takole razvrščeni:

Dravska	1,077.679	Vardarska	1.621
Drinska	3.266	Vrbaska	1.045
Dunavska	3.991	Zetska	2.143
Moravska	2.437	Upr. mesta Beograda	6.308
Primorska	2.155	Skupaj	1,135.410
Savska	34.765		

Iz te razpredelnice vidimo, da je bilo skoro $\frac{2}{3}$ izven Dravske banovine pa v Jugoslaviji živečih Slovencev v Savski banovini, v vseh ostalih pa komaj nekaj več kot $\frac{1}{3}$. Do vidnega izraza pride to tudi na obeh kartah, kajti kategorije z večjim procentom so zastopane zlasti v srezih na Hrvatskem in v Slavoniji in to: 1. v obmejnem predelu, ki tvori sklenjen teritorij s Slovenijo in 2. v neposredni bližini večjih mest, industrijskih in rudarskih središč ali v njih samih. Razen v omenjenih dveh pokrajinah, je dosežen znatnejši odstotek še v obmorskem predelu in deloma v notranjosti države, toda le v območju največjih mest oziroma rudnikov. Najmanj Slovencev izkazuje statistika v Južni Srbiji, Črni Gori, Hercegovini in Bosni in to zlasti v predelih, kjer je industrija slabo razvita in kjer tudi splošna urbanizacija slabše napreduje. Kako zelo so se Slovenci razselili po Jugo-

slaviji, nam dovolj jasno pokaže že dejstvo, da samo v 14 srezih ni bilo leta 1931 nobenega Slovence, v vseh ostalih srezih pa so bili močnejše ali slabše zastopani.

SAVSKA BANOVINA

V bivši Savski banovini je bilo leta 1931, kot sem že omenil, skoro $\frac{2}{3}$ izven Dravske banovine živečih Slovencev in od tega več kot polovico v Zagrebu. Razen Zagreba so zlasti privlačna za Slovence še mesta, kot so Karlovac, Sušak, Varaždin in druga. Ozemlje Hrvatske in Slavonije je področje, kamor so se Slovenci v večji meri lahko naseljevali že za časa Avstro-Ogrske in kamor je še danes usmerjen močan tok onih naših ljudi, ki si iščejo zaslužka izven mej naše ožje domovine. Ta hrvatska mesta so obenem tudi središča, proti katerim teže v gospodarskem oziru vzhodno-slovenski kraji in kamor je usmerjen, enako kakor tudi v slavonska mesta, stalen dotok priseljencev iz slovenskih vasi.

Največji odstotek Slovencev v Savski banovini in državi sploh (izven Dravske banovine) je bil dosežen v srezu Čabar, kjer je bilo 24.35% prebivalstva slovenskega rodu. Tako velik odstotek slovenskega prebivalstva v tem srezu ni bil dosežen s priseljevanjem Slovencev v hrvatske kraje, temveč s tem, da so priključili temu srezu slovenske občine Trava, Draga in Osilnica, ki so štejele 2461 prebivalcev, od tega 1929 Slovencev. Čabarskemu srezu je sledil po velikosti odstotka srez Zagreb, kateremu sem prištel tudi mesto. V tem srezu je bilo 7.64% slovenskega prebivalstva. V mestu samem pa je bil odstotek še večji in je tvorilo 17.627 Slovencev 9.5% zagrebškega mestnega prebivalstva. Po velikosti odstotka sledijo nato srez: Karlovac 2.4% (mesto 1130, 5.3%, srez brez mesta 420, 0.97%); Sušak 2.27% (mesto 676, 4.2%, srez brez mesta 90, 0.47%); Sisak 1.9% (mesto 603, 5.5%, srez brez mesta 129, 0.47%); Varaždin 1.38% (mesto 587, 4%, srez brez mesta 243, 0.53%); Osijek 1.27% (mesto 857, 2.13%, srez brez mesta 75, 0.22%); Čakovec 1.23% (600), Delnice 1.17% (237), Kastav 1.04% (110) in Samobor 1.04% (237). V vseh ostalih srezih bivše Savske banovine so tvorili Slovenci manj kot 1% celotnega prebivalstva. Vseh Slovencev v tej banovini je bilo 34.765 in so tvorili 1.4% srbohrvatskoslovenskega oziroma 1.28% celokupnega prebivalstva banovine.

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Bakar (mesto)	74	Daruvar	196
Bjelovar	109	Delnice	237
Bjelovar (mesto)	151	Donji Lapac	6
Brinje	25	Donji Miholjac	34
Brod	132	Dugo Selo	75
Crikvenica	106	Djakovo	126
Čabar	2.490	Djurdjevac	109
Čakovac	600	Garešnica	226
Čazma	118	Glina	78

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Gospić	40	Požega	115
Gračac	53	Pregrada	270
Grubišno Polje	57	Prelog	193
Ivanec	150	Rab	65
Jastrebarsko	184	Samobor	277
Karlovac	420	Senj	1
Karlovac (mesto)	1.130	Senj (mesto)	15
Kastav	110	Sisak	129
Klanjec	121	Sisak (mesto)	603
Koprivnica	149	Slatina	152
Koprivnica (mesto)	236	Sl. Požega (mesto)	89
Korenica	3	Sl. Brod (mesto)	364
Kostajnica	37	Slunj	3
Krapina	170	Stubica	59
Križevci	135	Sušak	90
Križevci (mesto)	125	Sušak (mesto)	676
Krk	72	Sv. Ivan Zelina	28
Kutina	221	Udbina	1
Ludbreg	52	Valpovo	61
Našice	220	Varaždin	243
Nova Gradiška	110	Varaždin (mesto)	587
Nova Gradiška (mesto)	66	Vel. Gorica	162
Novi	12	Vinkovci	56
Novi Marof	57	Vinkovci (mesto)	245
Novska	93	Virovitica	82
Ogulin	150	Virovitica (mesto)	116
Osijek	75	Vojnić	27
Osijek (mesto)	857	Vukovar	47
Otočac	72	Vukovar (mesto)	57
Pakrac	207	Zagreb	1.377
Perušić	11	Zagreb (mesto)	17.627
Petrinja	27	Zlatar	109
Petrinja (mesto)	156	Županja	113
Pisarovina	38	Skupaj	34.765

DUNAVSKA BANOVINI

V Dunavski banovini, kateri sem prištel tudi upravo mesta Beograda, je bilo 10.299 Slovencev, ali 0.38% vsega tamkajšnjega prebivalstva. Na teritoriju mesta Beograda (Beograd, Zemun, Pančevo) so jih naštel 6.308 ali skoro $\frac{3}{5}$ vseh v tej banovini živčih, radi česar tudi izkazuje vračarski srez na karti tako velik odstotek (1.96%). Vračarskemu srezu sledé po velikosti odstotka srez: Irig 1.34% (360) (rudnik Vrdnik!), Kragujevac 0.53% (324) (vojaške delavnice!), Novi Sad 0.49% (mesto 87, 0.92%, srez brez mesta 29, 0.05%), Darda 0.4% (128), Vršac 0.4% (mesto 247, 0.8%, srez brez mesta 15, 0.04%), Subotica 0.35% (351), Požarevac 0.29% (195), Sremska Mitrovica 0.25% (mesto 108, 0.8%, srez brez mesta 11, 0.03%), Ilok 0.2% (60), Vel. Kikinda 0.2% (mesto 102, 0.35%, srez brez mesta 13, 0.04%). Tudi v vseh ostalih srezih te banovine je vsaj po nekaj Slovencev, le v Moravskem ni nobenega.

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Alibunar	21	Podunavlje	89
Apatin	24	Posavina	11
Bačka Palanka	30	Požarevac	195
Bačka Topola	64	Ram	15
Batina	62	Ruma	105
Bela Crkva	6	Senta	90
Bela Crkva (mesto)	70	Senta (mesto)	13
Darda	128	Sombor	16
Grocka	16	Sombor (mesto)	113
Gruža	2	Srem. Mitrovica	11
Ilok	60	Srem. Mitrovica (mesto)	108
Irig	360	Srem. Karlovci (mesto)	10
Jasenica	32	Stara Kanjiža (mesto)	5
Jaša-Tomić	31	Stara Pazova	11
Kačer	6	Stari Bečej	49
Kolubara	9	Subotica	351
Kosmaj	10	Šid	30
Kovačica	22	Takovo	21
Kovin	46	Titel	2
Kragujevac	324	Vel. Kikinda	13
Kula	37	Vel. Kikinda (mesto)	102
Lepenica	9	Vel. Bečkerek	14
Mladenovac	13	Vračar	18
Morava	—	Vršac	15
Nova Kanjiža	9	Vršac (mesto)	247
Novi Bečej	27	Zemun	59
Novi Sad	29	Žabalj	3
Novi Sad (mesto)	587	Skupaj	3.991
Odžaci	29	Uprava mesta Beograda	
Oplenac	9	Beograd	5.650
Orašac	9	Zemun	594
Orašje	6	Pančevo	64
Pančevo	20	Skupaj	6.308
Petrovgrad (mesto)	168		

PRIMORSKA BANOVINI

Kot tretja po velikosti odstotka Slovencev sledi Primorska banovina, kjer je tvorilo 2.155 Slovencev 0.24% prebivalstva te banovine. Večina njih živi v štirih srezih, v vseh ostalih pa je njihovo število majhno. V srezu Split je 0.8% (1.046) Slovencev, (Split 811, Trogir 123), v srezu Šibenik 0.56% (379), (Šibenik 371), v srezu Mostar 0.4% (331) in v srezu Sinj 0.2% (130). V teh štirih srezih je torej 1.886 ali 87% vseh Slovencev te banovine.

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Benkovac	25	Imotski	7
Biograd	16	Knin	57
Brač	14	Konjic	14
Bugojno	11	Korčula	39
Duvno	7	Livno	13
Hvar	11	Ljubuški	5

Makarska	16	Sinj	130
Metković	15	Split	1.046
Mostar	331	Stolac	1
Preko	18	Šibenik	379
Prozor	—	Skupaj	2.155

ZETSKA BANOVIN A

Enak odstotek kakor v prejšnji je bil tudi v Zetski banovini, kjer je zopet živelo 80⁰/₀ (1721) tamkajšnjih Slovencev v petih srezih, v vseh ostalih pa komaj 20⁰/₀ (422). Največ Slovencev je bilo v Kótorskem srezu 2.34⁰/₀ (913), (Hercegnovi 513, Tivat 234), v srezu Dubrovnik 0.71⁰/₀ (355), (Dubrovnik 321), v srezu Kosovska Mitrovica 0.4⁰/₀ (125), v srezu Cetinje 0.45⁰/₀ (124) in v srezu Plevlja 0.31⁰/₀ (104).

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Andrijeвица	25	Ljubinja	—
Bar	19	Mileševa	7
Berane	15	Nevesinje	64
Bijelo Polje	5	Nikšić	38
Bileća	56	Nova Varoš	7
Cetinje	124	Peć	19
Danilov Grad	3	Plevlja	104
Deževa	6	Podgorica	37
Drenica	3	Podrima	4
Dubrovnik	355	Priboj	10
Djakovo	21	Sjenica	1
Foča	25	Studenica	66
Gacko	5	Šavnik	9
Istok	6	Štavica	2
Kolašin	25	Trebinje	44
Kos. Mitrovica	125	Skupaj	2.143
Kotor	913		

DRINSKA BANOVIN A

3266 Slovencev, kolikor jih je bilo v Drinski banovini, je tvorilo 0.21⁰/₀ tamkajšnjega prebivalstva. Polovica od teh (1548) jih je živela v srezu Sarajevo, in tvorila s tem 1.07⁰/₀ prebivalstva tega sreza (Sarajevo 1321, Rajlovac 146, Ilidja 96). Znatnejši procent je bil dosežen še v srezih: Brčko 0.2⁰/₀ (216), (Tramošnica 182), Pocerina 0.2⁰/₀ (84), (Šabac 76), Tuzla 0.3⁰/₀ (269), (Tuzla 192), Valjevo 0.24⁰/₀ (117), (Valjevo 109), Visoko 0.36⁰/₀ (198), (Vareš 57, Podgora 44, Visoko 32, Zgošča 59) in srez Zenica 0.65⁰/₀ (234) (Zenica 220).

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Azbukovica	2	Dragačevo	—
Arilje	—	Fojnica	11
Bijeljina	89	Jadar	10
Brčko	216	Kladanj	19
Crna Gora	1	Kolubara	4
Čajniča	9	Ljubić	9

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Maćva	9	Travnik	63
Moravica	4	Trnava	49
Pocerina	84	Tuzla	269
Podgorina	1	Užice	68
Posavina	35	Valjevo	117
Posavo-Tamnava	3	Visoko	198
Požega	1	Višegrad	21
Rača	10	Vlasenica	13
Radjevina	3	Zenica	234
Rogatica	59	Zlatibor	2
Sarajevo	1.548	Zvornik	21
Srebrenica	2	Žepče	72
Tamnava	10	Skupaj	3.266

MORAVSKA BANOVINI

Drinski banovini sledi Moravska banovina, kjer je predstavljalo 2437 Slovencev 0.17% ondotnega prebivalstva. Največji odstot. 1.4% (518) je bil dosežen v srezu Boljevac (Bogovina 118, Ilinovo 246, Mirovo 149 rudniki!). Temu so sledili srezi: Ravanica 0.9% (215), Čuprija 124 (rudnik), Senj 91 (rudnik), Paračin 0.7% (239), (Paračin 185), Niš 0.4% (452), (Niš 439), Zaječar 0.33% (192), (Zaječar 130, Bor 17), Aleksinac 0.33% (100), Žiča 0.16% (89) in Rasina 0.1% (114). V teh osmih srezih je bilo torej skupaj 1.919 ali 78% vseh v tej banovini živečih Slovencev.

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Aleksinac	100	Niš	452
Banja	4	Nišava	50
Bela Palanka	1	Paračin	239
Belica	49	Poreč	2
Boljevac	518	Prokuplje	8
Brza Palanka	2	Rasina	114
Caribrod	11	Ravanica	215
Despotovac	77	Ražanj	5
Dobrić	—	Resava	4
Golubac	8	Svrljig	2
Homolje	2	Temnić	—
Ključ	7	Timok	—
Kopaonik	—	Trstenik	26
Kosanica	1	Vučitrn	15
Krajina	—	Zaglavak	82
Lab	4	Zaječar	193
Levać	6	Zvižd	7
Lužnica	84	Žiča	89
Mlava	16	Župa	2
Morava	8	Skupaj	2.437
Negotin	34		

VRBASKA BANOVINI

V Vrbaski banovini je bilo 1045 ali 0.11% Slovencev. Več kot polovico (612) jih je bilo v srezu Banja Luki (mesto Banja Luka 349 in Slatina 185).

V vseh ostalih srezih je bilo le 433 Slovencev. V srezu Prijedor 93 (Prijedor 31, Ljubija 60), v srezu Derвента 70 (Bos. Brod 46), v srezu Teslić 34, v srezu Bihać 33 in v srezih Jajce in Bos. Gradiška po 31. V ostalih srezih je bilo število Slovencev malenkostno.

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Banja Luka	612	Gračanica	1
Bihać	33	Gradačac	10
Bos. Dubica	5	Jajce	31
Bos. Gradiška	31	Ključ	25
Bos. Krupa	14	Kotor-Varoš	4
Bos. Novi	24	Maglaj	1
Bos. Petrovac	1	Mrkonjić Grad	—
Bos. Grahovo	3	Prijedor	93
Cazinj	2	Frnjavor	12
Derвента	70	Sanski Most	16
Doboj	6	Teslić	34
Dvor	—	Skupaj	1.045
Glamoč	17		

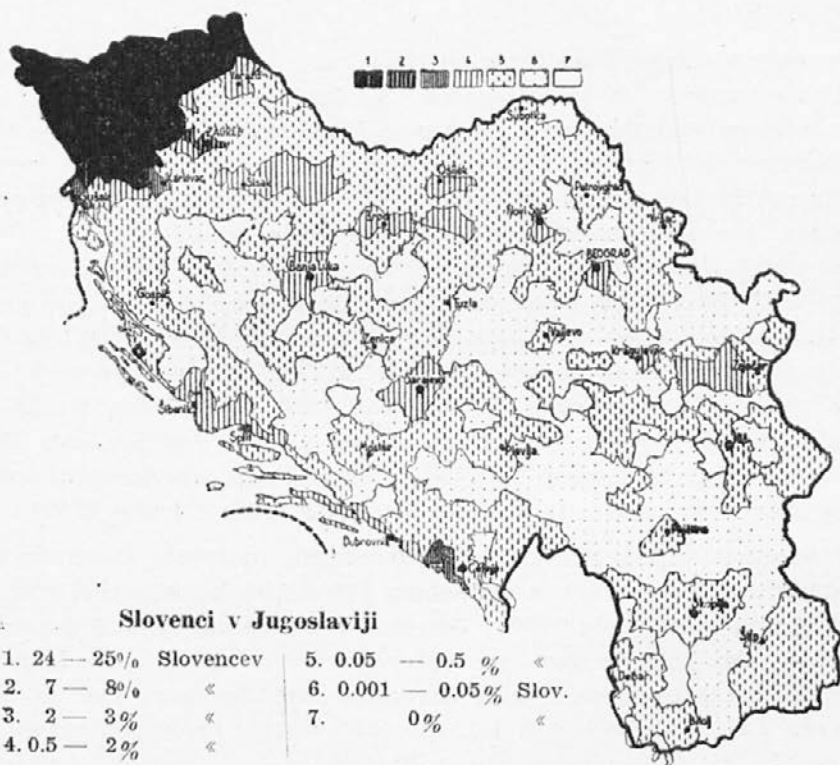
VARDARSKA BANOVINI

Procentualno so bili leta 1931. Slovenci najslabše zastopani v Vardarski banovini, kjer jih je bilo 1621 in so tvorili le 0.1% tamkajšnjega prebivalstva. Največ jih je bilo v srezu Skoplje 0.4% (515) (Skoplje 486), v srezu Gračanica 0.27% (154) (Priština 118), v srezu Bitolj 0.18% (116) (Bitolj 114), v srezu Leskovac 83, v srezu Šar Planina 77 in v srezu Štip 74. V preostalih srezih je bilo njihovo število še manjše.

srez, mesto	štev. Slovencev	srez, mesto	štev. Slovencev
Bitolj	116	Morihovo	4
Bosiljgrad	7	Negotin	39
Carevo Selo	27	Nerodimlje	13
Dojran	18	Ohrid	19
Donji Polog	62	Ovče Polje	4
Djevdjelija	10	Pčinja	27
Galičnik	7	Podgora	3
Gnjilane	5	Poljanica	2
Gora	7	Poreč	—
Gornji Debar	12	Prespa	11
Gornji Polog	8	Preševo	5
Gračanica	154	Prilep	39
Jablanica	6	Radovište	14
Kačanik	20	Skoplje	515
Kavadar	12	Struga	11
Kičevo	43	Strumica	22
Kočane	31	Šar-Planina	77
Kratovo	10	Štip	74
Kriva Palanka	10	Veles	21
Kruševo	—	Vlasotinci	4
Leskovac	83	Žegligovo	49
Maleš	15	Skupaj	1.621
Masurica	5		

Radi pomanjkljivosti podatkov, kakor tudi radi različnega obsega pokrajin, ki jih navajajo starejša štetja, nam je primerjanje z njimi zelo oteženo, za nekatere pokrajine celo onemogočeno, kajti za Črno Goro in Južno Srbijo podatki sploh manjkajo.

V Hrvatski in Slavoniji je bil slovenski živelj močno zastopan že za časa Avstro-Ogrske, saj izkazuje štetje iz leta 1900 v teh dveh pokrajinah 19.786 Slovencev. Pri naslednjem štetju leta 1910 je število Slovencev

močno padlo, saj so jih našteali le 15.686. Statistika iz leta 1921. pa izkazuje že zopet 23.260, iz leta 1931 (za Savsko banovino, kateri so priključene med drugimi tudi slovenske občine Trava, Draga in Osilnica v čabarskem srezu) pa 34.765 Slovencev. Prav tako so bili Slovenci močno zastopani tudi v Dalmaciji in Bosni in to zlasti v mestih, kot n. pr. v Dubrovniku 1921 (176), 1931 (355), v Splitu 1921 (313), 1931 (811), v Sarajevu 1910 (1.047), 1921 (1.185), 1931 (1.321), v Tuzli 1910 (180), 1921 (345), 1931 (192). V Dalmaciji je bilo leta 1921 1048 Slovencev, leta 1931 pa že 2.155. Hrvatska s Slavonijo

in Vojvodino ter Dalmacija z Bosno in Hercegovino so torej področja, kamor so se v večji meri naseljevali Slovenci že pred prevratom, medtem ko je doseljevanje Slovencev v Črno Goro ter v Sev. in Južno Srbijo novejšega datuma, saj se je njihov glavni dotok začel šele z ustanovitvijo Jugoslavije.

Pri štetju leta 1921 so ugotovili, da je bilo izven Dravske banovine 39.775, 10 let kasneje leta 1931 pa že 57.731 Slovencev. Če odštejemo od tega 1929 Slovencev iz občin Trava, Draga in Osilnica vidimo, da se je število Slovencev izven Dravske banovine povečalo v enem deceniju za 16.027 ali 40%.

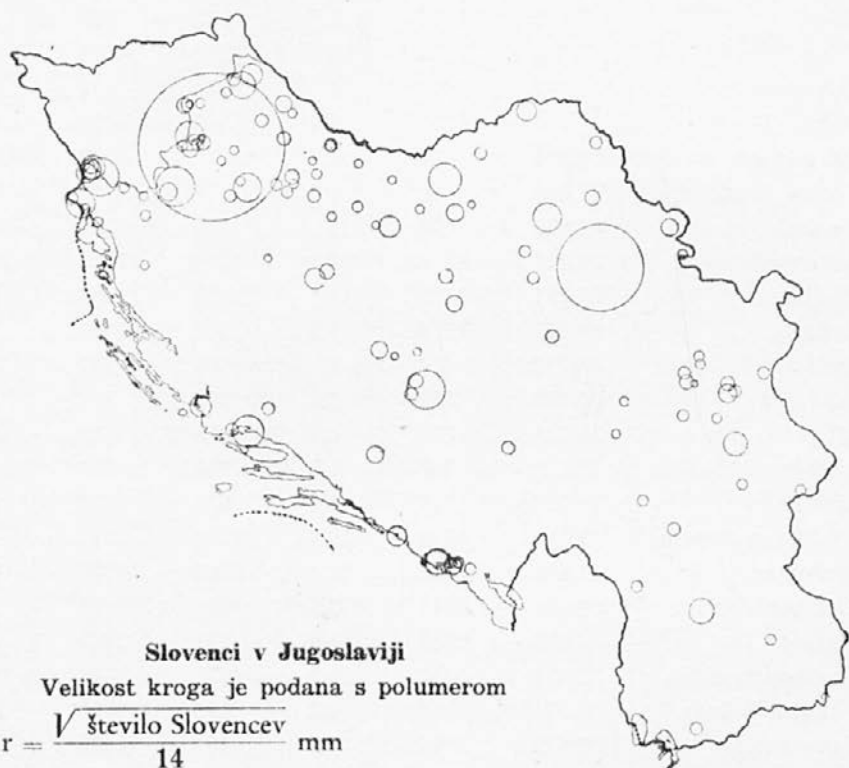
Pri pregledovanju druge karte opazimo, da je bilo leta 1931 v Zagrebu 17.627 Slovencev in da je bil Zagreb tega leta tretje največje slovensko mesto v Jugoslaviji takoj za Ljubljano in Mariborom. Že leta 1880 je bilo po navedbah N. Peršića* v Zagrebu 4.987 prebivalcev, ki so bili rojeni v Sloveniji in kateri so predstavljali 17.43% takratnega zagrebškega prebivalstva. Do naslednjega štetja 1890 se je povečalo zlasti število na Štajerskem rojenih, medtem ko se število rojenih na Kranjskem ni dosti zvečalo, kajti v onih letih so se začeli zlasti moški iz krajev, ki gravitirajo proti Zagrebu močno izseljevati v Ameriko. Tudi naslednje štetje (1900) izkazuje naraščanje, medtem ko se opazi pri štetju 1910 občuten padec, saj je padlo število Slovencev celo pod številko iz leta 1880. Točno število ni razvidno, ker je Slovenija upoštevana skupno z ostalo Avstrijo. Leta 1921 pa je bilo v Zagrebu že zopet 8.699 Slovencev. Od tega leta slovenski živelj v Zagrebu stalno narašča in doseže v letu 1931 znano številko 17.627.

V Beogradu je bilo leta 1921 1.462 Slovencev, in sicer v Beogradu samem 1.059, v Zemunu 260 in v Pančevu 143, 10 let kasneje 1931 leta pa že 6.308 in to: v Beogradu 5.650, v Zemunu 594 in v Pančevu 64. Tako velik porast v tako kratkem času gre predvsem na račun upravne funkcije Beograda kot prestolnice države. Beogradu sledi Sarajevo, kjer je bilo 1931 leta 1.321 Slovencev, leta 1921 pa 1.185, torej malenkosten prirastek, kar je znak, da se število Slovencev v Sarajevu po vojni skoro ni povečalo. Kot četrto mesto sledi Karlovac s 1.130 Slovenci, medtem ko jih je imel 10 let prej le 683 in se je število Slovencev povečalo v enem desetletju za 447. Enako velik krog na karti ima tudi občina Osilnica v čabarskem srezu s svojimi 1.126 Slovenci. Mesta s 1000 do 500 Slovenci so: Osijek 875 (leta 1921 — 620), Split 811 (313), Sušak 676 (537), Sisak 603 (475), Varaždin 587 (699), Novi Sad 587 (613), Hercegnovi 513 (75). V mestih oziroma občinah,

* Nikola Peršić: Prirast i kretanje gradskog stanovništva s naročitim obzirom na grad Zagreb. 1935. Zagreb.

ki sem jih nanese na to karto, je 45.658 Slovencev ali skoro 80% vseh izven Dravske banovine živečih.

Velika večina Slovencev, ki si je iskala svoj kruh izven mej svoje ožje domovine, si je slednjega našla zlasti v mestih in to predvsem v večjih in največjih oziroma v krajih, kjer je razvita industrija ali rudarstvo.

NESLOVENCIV DRAVSKI BANOVINI V LETU 1931.

Medtem ko je izven Dravske banovine 57.731 ali 5% Slovencev je v Dravski banovini 66.619 ali 5.8% prebivalstva z neslovenskim maternim jezikom; od tega je bilo 24.136 Srbohrvatov in 42.483 tujerodcev. Tu nas zanimajo predvsem slednji, ki tvorijo 3.9% prebivalstva Dravske banovine. V glavnih štirih slovenskih mestih je razmerje sledeče: Ljubljana je imela 59.765 prebivalcev, od tega 53.316 Slovencev, 3.538 Srbohrvatov in 2.911 ali 4.9% tujerodcev. Maribor je imel 33.131 prebivalcev, od tega 27.994 Slovencev, 1.627 Srbohrvatov in 3.510 ali 10.8% tujerodcev. V Celju je izmed 7.602 prebivalcev 6.366 Slovencev, 622 Srbohrvatov in 614 ali 8% tujerodcev in v Ptujju, kjer je 4.257 prebivalcev je od tega 3.308 Slovencev.

332 Srbohrvatov in 617 ali 14.9⁰/₀ tujerodcev. V teh 4 mestih je bilo torej skupaj 7.652 tujerodcev ali 7.3⁰/₀ prebivalstva teh mest oziroma 18⁰/₀ vseh tujerodcev Dravske banovine. Kakšno je razmerje v posameznih srezih je razvidno iz sledeče razpredelnice:

srez, mesto	celok. preb.	Neslovenci	%	Srbohrvati	Tujerodci	%
Brežice	33.551	631	1.9	384	247	0.7
Celje	59.176	1047	1.7	278	769	1.3
Celje (mesto)	7.602	1236	16	622	614	8
Črnomelj	27.277	3839	14	3061	778	2.6
Dolnja Lendava	38.120	6383	16.8	549	5834	15
Dravograd	32.358	1126	3.6	117	1009	3.1
Gornji Grad	17.584	60	0.3	19	41	0.2
Kamnik	39.570	409	1	119	290	0.7
Kočevje	37.954	9315	24.3	376	8939	23.3
Konjice	21.234	478	2.5	125	353	1.6
Kranj	59.221	1310	2.3	253	1057	1.8
Krško	55.252	518	1	286	232	0.4
Laško	34.386	687	1.9	290	397	1.1
Litija	39.821	295	0.7	115	180	0.4
Logatec	27.439	385	1.5	280	105	0.4
Ljubljana	79.519	1347	1.6	614	733	0.9
Ljubljana (mesto)	59.765	6449	10.8	3538	2911	4.9
Ljutomer	41.381	9255	22.4	6398	2857	6.9
Maribor des. br.	54.656	1847	3.5	591	1256	2
Maribor levi br.	54.877	2850	4.8	755	2095	3.4
Maribor (mesto)	33.131	5137	15.5	1627	3510	10.8
Murska Sobota	52.597	3865	7.3	163	3702	7
Novo mesto	50.405	2977	5.9	493	2484	4.9
Ptuj	71.042	1619	2.5	1037	582	0.8
Ptuj (mesto)	4.257	949	22.6	332	617	14.9
Radovljica	36.322	883	2.4	378	505	1.4
Slovenj Gradec	30.246	554	1.8	217	337	1.1
Šmarje	45.555	1066	2.6	780	286	0.6
Skupaj	1,144.298	66.619	5.8	24.136	42.483	3.9

Največ Srbohrvatov je v srezu Ljutomer, kjer jih je 6398 (Štrigova) in v srezu Črnomlju 3061 (Radatoviči). Največ tujerodnega prebivalstva pa je v srezih Kočevje (8.939), Dolnja Lendava (5.834), Murska Sobota (3.702), Ljutomer (2.857), Novo mesto (2.484) ter Maribor levi in desni breg (2.095 oziroma 1.256). V teh sedmih srezih je 27.167 tujerodcev, v glavnih mestih pa 7.652 skupno torej 33.819 ali 80⁰/₀ vseh tujerodcev Dravske banovine, v vseh ostalih srezih pa jih je 8.664.

O B Z O R N I K

Kritično leto vojne

Razvoj dogodkov proti koncu lanskega leta je v marsičem spremenil značaj sedanje vojne. Splošni vojni položaj kaže sedaj povsem drugačno sliko kakor na primer v juniju lanskega leta ob zlomu Francije ali tudi še kasneje, v juliju, avgustu, septembru in oktobru. Medtem ko je bila Anglija ves ta čas — ako izvzamemo njene letalske akcije nad Nemčijo in Italijo ter nad tako zvanim invazijskim področjem na zapadu — povsod samo v obrambi, ji je najprej italijansko-grški konflikt odprl možnosti ofenzivnega posega v razvoj dogodkov, nato pa so tudi njene čete v Egiptu prešle v ofenzivo proti Grazianijevi armadi v Libiji, ki je ob morju prodrla v septembru lanskega leta že kakih 125 km na egiptsko ozemlje (do kraja Sidi el Barani). Nemčija je sicer ves ta čas — zdaj v večjem, zdaj v manjšem obsegu — nadaljevala s svojimi letalskimi napadi na Anglijo in sistematično rušila važna angleška središča, toda težišče vojne se je toliko bolj prenašalo na sredozemsko-afriško področje, kolikor večji so bili grški in angleški uspehi. Italija, ki je dotlej vodila svojo vojno nekako ob strani glavne borbe, je po nekaterih začetnih uspehih izgubila vojaško pobudo in prešla v obrambo tako v Albaniji, kamor so Grki prenesli vojne operacije s svojega ozemlja, kakor v Libiji, kjer so začeli izvajati pritisk na Italijane Angleži.

Ze prvi **grški uspehi**, ko so grške čete potisnile Italijane s svojega ozemlja in zasedle vse strateško važnejše postojanke na albanskih tleh, kakor Podgradec, Korčo in Argirokastro, so imeli za posledico demisije šefa italijanskega generalnega štaba maršala **Badoglija**, guvernerja Dodekaneza de Vecchija ter vrhovnega poveljnika italijanskega vojnega brodovja. Grki pa so prodirali še dalje in zasedli nekaj krajev ob obali proti Valoni (luke Santi Quaranta, Porto Palermo, Himaro in Dukati), medtem ko so na

srednjem bojišču zavzeli tudi važno križišče Klisuro, od koder so prodrli še do Trepelija, na polovici poti do Berata. Iz zdravstvenih razlogov je tedaj odstopil vrhovni poveljnik čet v Albaniji general **Soddu**, ki ga je zamenjal novi šef generalnega štaba general Cavallero.

Ko so 9. decembra lanskega leta prešli v ofenzivo proti Italijanom še Angleži na egiptskem bojišču, kjer so najprej zasedli vse kraje do libijske meje, ki so jim jih prej iztrgali Italijani, nato pa še utrdbe Maddalena, Capuzzo, Sollum in končno tudi trdnjavo Bardia na libijskih tleh (6. januarja letos) ter prodrli še naprej do Tobruka (zavzet 22. jan. 1941). se je **položaj Italije**, ki je morala prevzeti nase glavno breme sedanje vojne, znatno poslabšal. Dasi so bile pretirane domneve, da bi utegnil ta razvoj usodno vplivati na položaj nemške zaveznice v tej vojni in čez noč izboljšati položaj Anglije, so vendar v **Berlinu** morali začeti resno razmišljati o čimprejšnjem posegu v razvoj dogodkov tudi na sredozemsko-afriškem področju, in to tem bolj, ker je bilo že takoj po Rooseveltovi tretji izvolitvi za predsednika Zedinjenih držav Severne Amerike (5. novembra 1940) pričakovati, da bodo angleški napori za pridobitev ameriške pomoči v tej ali oni obliki čedalje uspešnejši. To pričakovanje je nadaljnji razvoj dogodkov v celoti potrdil. **Roosevelt** je že decembra lanskega leta napovedal, da bo na januarskem zasedanju kongresa predložil v odobritev poseben zakon o podpori Angliji. S svojo **novoletno poslanico Američanom** ter končno s svojo poslanico kongresu z dne 6. januarja letošnjega leta se je brez slehernega dvoumja izrekel za angleško stvar, tako da so njegove izjave v Berlinu in Rimu tolmačili celo kot »moralno napoved vojne« velesilama osi.

V tem razvoju je postal za oba vojna tabora »general čas« eden izmed najpomembnejših činiteljev vojnega raz-

voja. Za velesili osi je namreč v tem položaju vedno bolj nujno, da uspešno izrabita čas, še preden bi Anglija začela dobivati vso potrebno podporo iz Zedinjenih držav, za Anglijo pa je vedno večjega pomena, ali bo ameriška pomoč pravočasna. Nujnost uspešne izrabe časa sili seveda oba tabora k naglim odločitvam, v največji meri kajpak tabor velesil osi, ki ne sme dopustiti, da bi vojna pobuda prešla na nasprotno stran. Tako postaja leto po vsej verjetnosti **kritično leto vojne**, v katerem smemo pričakovati važne odločitve, ki bodo močno razčistile za sedaj še nejasni položaj.

Glede nujnosti izrabe časa v tem letu pa moram pripomniti, da je bistvena razlika med vojnima taboroma. Velesili osi morata izrabiti čas čim bolj **ofenzivno** in odločilno, ako hočeta obrniti nadaljnji potek dogodkov sebi v prid, medtem ko je za Anglijo važno predvsem to, da toliko časa vzdrži v svoji **obrambi**, dokler ji podpora Zedinjenih držav ne bo omogočila popolnega prehoda v ofenzivo. Ako bi se velesili osi v tem času omejili samo na obrambo, kakor to lahko stori Anglija, bi tvegali, da ju Anglija dohiti in morda celo prehití v oborožitvi, s čimer bi ji sami olajšali prehod v ofenzivo.

Spričo te in spričo druge, znabiti še večje nevarnosti, da se vojna še v tem letu razširi na tako zvane »**oceanske razdalje**«, ki jih je mogoče obvladovati le z močnim vojnim brodom, je bilo že proti koncu lanskega leta pričakovati, da bosta skušali velesili osi izkoristiti svoj gospodujoči položaj na evropski celini, in sicer tako, da bi Evropo zaradi čim uspešnejše borbe proti Angliji kot »imperiju vseh kontinentov«, za katerim stoje sedaj tudi Zedinjene države Severne Amerike, organizirali kot celoto, kot en sam gospodarski in vojaški blok proti sovražniku. V to smer se je dejansko razvijalo vse njuno delovanje ob zatonu lanskega leta, zlasti na diplomatskem področju.

Ze sredi septembra lanskega leta (torej dobrih šest tednov pred izbruhom italijansko-grškega konflikta, ki

se je začel 28. oktobra 1940) se je začela tako zvana »**diplomatska ofenziva**« **velesil osi**. Tedaj se je namesto o »bliskoviti vojni« mnogo govorilo o tako zvani »bliskoviti diplomaciji«, ki je imela svoja posebna, nevidna bojišča. Višek tega nevidnega delovanja v ozadju konflikta je bila sklenitev tako zvanega **berlinskega sporazuma** z dne 27. septembra 1940, ki so ga podpisale Nemčija, Italija in Japonska. Ob podpisu je bila vidna predvsem njegova protiameriška ost, kasneje pa se je zdelo, da ne bo nič več moglo zaustaviti Nemčije in Italije, da si z novim paktom kot vojaško zvezo in organizacijskim statutom bodoče Evrope pridobita tako rekoč vse evropske države za svoje neposredne ali posredne vojne zaveznike. V tem smislu je nemška diplomatska ofenziva zajemala zlasti Francijo in Španijo na zapadu ter skoro vse države evropskega jugovzhoda. Vtisk, da bo velesilama osi ta ofenziva uspela, je bil tem močnejši, ker smo iz objave bolgarske vlade izvedeli, da se je 20. novembra lanskega leta sestal s Hitlerjem tudi bolgarski kralj **Boris**, kar je nakazovalo možnost, da se bo berlinskemu paktu razen Madžarske, Rumunije in Slovaške, ki so bile prve povabljeni k pristopu, pridružila tudi **Bolgarija**, ki je med tem že postavila v ospredje tudi vprašanje svojega izhoda na Egejsko morje. Negotovost je bila tem večja, ker so vse te pobude prišle v javnost kmalu po obisku ruskega zunanjega komisarja **Molotova v Berlinu** (med 12. in 14. novembrom 1940). Toda kmalu se je izkazalo, da je šlo v tej zvezi za domneve ali želje, ki niso računale s tem tretjim činiteljem v igri.

Dejstvo je, da so k berlinskemu paktu po vrsti pristopile samo Madžarska (20. novembra l. l.), Rumunija (22. novembra) in Slovaška (23. novembra). Pri Bolgariji pa se je pričakovana dolga serija pristopov nenadoma ustavila. Ze takoj po madžarskem pristopu je ruska agencija Tass objavila značilen demanti naslednje vsebine: »Ameriška agencija United Press, navajajoč list »Hamburger Fremdenblatt«, je objavila vest, češ da je bil pristop Madžarske k berlinskemu paktu izveden s sodelovanjem in popolnim odobrenjem Sovjetske zveze. Agencija Tass je pooblaščen izjaviti, da ta

vest v nobenem pogledu ne ustreza dejstvom.«
Ze ob tem demantiju je bilo vsakomur jasno, da so bile vse domneve o tihem pristanku Rusije na berlinski pakt, bodisi glede njegove delitve »življenjskih prostorov«, bodisi glede njegovih odprtih vrat za vstop drugih držav v to zvezo, netočne. To se je še bolj konkretno pokazalo v bolgarskem primeru.

Predvsem je bolgarska vlada že 25. novembra 1940 dala razumeti, da so vse vesti o nameravanem potovanju bolgarskih državnikov v Berlin in pristopu Bolgarije k trojnemu paktu netočne. Te vesti so se v zvezi z zgoraj navedenimi pristopi držav zdele po poročilih iz nemškega in italijanskega vira zelo verjetne. Verjetnost bolgarskega pristopa k berlinskemu paktu pa je izhajala tudi iz povečane revizionistične kampanje v Bolgariji, ki se ni omejevala samo na zahtevo po izhodu na Egejsko morje, torej na zahtevo proti Grčiji, ki je bila tedaj že v vojni z Italijo, temveč se je kmalu nato značilno skušala razširiti tudi na druge bolgarske sosedne države, kakor je to pokazala razprava v bolgarskem sobranju z dne 22. novembra 1940, med katero je poslanec bolgarske vladne večine Dumanov sprožil tudi vprašanje — Južne Srbije... Kakor malo poprej letalski incident nad Bitoljem, ki so ga bombardirala italijanska letala, prav tako je tudi ta nespretni bolgarski nastop naletel na odpor vseh Jugoslovanov brez razlike. Bolgarski zunanji minister Ivan Popov je nastop poslanca Dumanova ostro obsodil; s priznanjem glede dosedanjih uspehov je obenem govoril o politiki sodelovanja med Jugoslavijo in Bolgarijo ter končno poudaril željo, da hoče Bolgarija, v kolikor to samo od nje odvisno, ostati še nadalje nevtralna.

Nekaj dni pred tem (26. novembra l. l.) pa je nenadoma priletel v Sofijo posebni pooblaščenec ruskega zunanjega komisariata, njegov generalni tajnik Soboljev, ki je bil dvakrat sprejet v audienco pri kralju Borisu. Nobelega dvoma ni bilo, da je bila ta ruska intervencija v Sofiji odločilnega pomena za nadaljnje bolgarsko stališče. Tako je čez noč nastopilo značilno pomirjenje na vsem Balkanu. Iz Berlina so pa poslali v svet sporočilo, da smatrajo drugo fazo svoje diplomatske ofenzive »za sedaj zaključeno«. Nemški veleposlanik v Turčiji Papen, ki se je po že navedenih pristopih podonavskih držav k berlinskemu paktu vrnil v Ankaru, se je omejil na izrazito miroljubna prizadevanja v turški prestolnici, kakor je na to opozoril balkanski poročevalac budimpeštanskega vladnega organa »Pester Lloyd« v svojem dopisu z dne 9. decembra 1940. Nebo na Balkanu, na katerem so se malo poprej začeli zbirati že zelo temni oblaki, se je v nekaj dneh značilno zjasnilo. Namesto novih groženj so začele od vsepovsod deževati samo pomirljive izjave, ki so se brez izjeme skladale v

tem, da je treba to področje za vsako ceno zavarovati pred nevarnostjo kakršnega koli razširjenja sedanje vojne.

V vrsto prizadevanj za ohranitev miru na Balkanu spada končno tudi madžarska pobuda za poglobitev odnošajev z nami, ki se je praktično manifestirala s prihodom madžarskega zunanjega ministra grofa Csákyja v Beograd dne 11. decembra tega leta. Tudi italijanski in nemški listi so ta obisk pozdravili kot velik in pomemben doprinos k miru na Balkanu, obenem pa sami poudarjali, da o kakršnih razgovorih o reviziji v tej zvezi ni moglo biti niti govora, temveč samo o sklenitvi pakta o »trajnem miru in večnem prijateljstvu« med obema državama, podpisane 12. decembra tega leta v naši prestolnici.

Toda evropski jugovzhod, ki se je po naznačenih dogodkih umiril, je ostal še nadalje predmet največje pozornosti obeh vojnih taborov ter že imenovanega tretjega činitelja (Rusije). »Nevidna vojna«, ki jo vodi na tem področju diplomacija, se je nadaljevala, čeprav sta velesili osi svojo lansko diplomatsko ofenzivo že odložili na kasnejši čas. Spričo italijanskih neuspehov na sredozemsko-afriškem bojišču kot glavnem bojišču nemške zaveznice pa je vsakdo moral pričakovati, da bo Berlin čimprej skušal ponoviti svoj diplomatski pritisk tudi na Balkanu, zlasti v Bolgariji, v kolikor bi se izgleda zanj izboljšali. Vojaški strokovnjaki so namreč bili ves ta čas prepričani, da bo Nemčija morala čimprej in kar najbolj učinkovito poseči v razvoj dogodkov na sredozemsko-afriškem prostoru. Balkansko področje pa je že poprej veljalo za eno izmed poti, po kateri bi se to moglo izvesti.

Vojaški strokovnjaki so v tej zvezi opozarjali na tri možnosti večjega nemškega angažiranja na tužnih bojiščih: na možnost neposrednega prevoza nemških oboježenih sil v Italijo, na možno posredne pomoči Italiji preko Rumunije in Bolgarije (zlasti z vpletom Bolgarije v italijansko-grško vojno) ter na možnost nemškega pritiska v zapadnem Sredozemlju in zapadnem delu severne Afrike, za kar bi bilo treba pridobiti Francijo in Španijo.

V vseh smereh pa so se pri izvajanju teh namer pojavljale doslej ovire, ki jih je Nemčija morala upoštevati. Glede učinkovite izvedbe prve možnosti je bilo treba misliti predvsem na premaganje velike ovire, ki jo predstavlja za kopno vojsko morje, ako ni na razpolago mornarice, kakor se je pokazalo že v pripravljanju nemškega vpada v Anglijo. Glede druge možnosti so vojaški stro-

kovnjaki opozarjali na kočljiva vprašanja; ki lahko nastanejo v zvezi s prehodi čet preko nekaterih držav. Na evropskem jugovzhodu si na primer ne moremo zamišljati neposrednega stika med vojskami obeh vojnih taborov brez naklonjenega stališča nevtralnih držav, zlasti nevtralnih veselih, kakor Rusije. Glede tretje možnosti pa je treba upoštevati še nerazčiščeno stališče Francije in Španije.

V Franciji je maršal Pétain 13. decembra lanskega leta izločil iz svoje vlade zunanjega ministra Lavala, ki ga je zamenjal Flandin, kar se je na splošno tolmačilo kot značilen znak samostojnejše francoske politike. V drugi polovici januarja sta se Pétain in Laval zaradi »notranjega pomirjenja«, kakor je ugotovilo uradno sporočilo, sicer spet sestala, toda zdi se, da je šlo pri tem le za reševanje Lavalovega prestiža, za katerim so še drugi pomembnejši prestiži. Poznavalci položaja pa ne smatrajo za verjetno, da bi bil Pétain med tem zavrgel svoje stališče, da se ureditev odnošajev z Nemčijo ne sme izvršiti s poslabšanjem pogojev premirja. Dejstvo je, da se je zadnje tedne mnogo govorilo o krizi francosko-nemških odnošajev, čeprav jf Laval zamenjal Flandin, ki se je nekoč zelo ogreval za sporazum z Nemčijo. Ne glede na to nejasnost pa je vsekakor gotovo, da se je splošni položaj Francije v zadnjem času precej izboljšal, čeprav je sorazmerno pridobil tudi na večji kočljivosti, ker je država spet izredno zanimiva za oba vojna tabora in važna za njune nadaljnje vojne račune. Glede Španije je ves ta čas prevladoval vtis, da se še ne misli zaplesti v konflikt, vsekakor pa ne pred razčiščenjem položaja v Franciji.

Spričo ovir, ki jih kažejo naznačene smeri nemškega posega v razvoj na južnih bojiščih, so se vojaški strokovnjaki v glavnem strinjali v tem, da moramo za sedaj pričakovati predvsem neposredno nemško vojaško podporo Italiji, medtem ko da ostaja za Nemčijo slej ko prej glavno bojišče Anglija sama, glede katere se še vedno pereče postavlja vprašanje nemškega vpada kot edinega »ključa do zmage«. Seveda se zaradi vedno večje medsebojne povezanosti bojišč tudi naznačene možnosti medsebojno povezujejo. To lahko dovaja do tako zvanih »slepih manevrov«, ki naj prisilijo nasprotnika, da razprši svoje sile in s tem olajša udar na najbolj izpostavljeni točki. V takšno zvezo se na primer stavi sodelovanje nemških letalskih sil z italijanskimi na sredozemsko-afriškem področju s Sicilijo kot glavnim oporiščem, od koder bi bil kasneje mogoč tudi skupni italijansko-nemški udar proti Tunisu, bodisi z namenom, da se odvrne nevarnost, ki bi jo utegnila kasneje predstavljati za veselili osi Weygandova armada v Maroku, Alžiru in Tunisu, bodisi kot »slepilni manever«, ki naj bi izvabil na to bojišče čim več angleških oboroženih sil iz matične zemlje, kar naj bi nato olajšalo nemški vpad v Anglijo.

O vseh teh možnostih se je pretekle tedne veliko ugibalo, in sicer tem bolj, kolikor večji so bili angleški uspehi v Afriki in grški v Albaniji, kolikor bolj se je Amerika postavila na stran Anglije in kolikor bolj pomemben je odslej za oba vojna tabora — »general časa« kot najusodnejši činitelj za končni izid sedanje borbe. Veselili osi ga morata čimprej izriniti, da ne bi začel delovati za Anglijo. To nam pojasnjuje, zakaj se je v zadnjem času spet toliko pisalo o »velikih bližnjih dogodkih«. Napetost in negotovost sta se čez noč spet pojavili v vseh naznačenih smereh verjetnega nemškega posega v razvoj dogodkov.

Tako je na začetku novega leta spet stopilo v ospredje tudi zanimanje za Bolgarijo, in sicer to pot najprej v zvezi z vestmi o novem premikanju nemških čet na evropskem jugovzhodu, potem pa v zvezi s štiridnevnim bivanjem bolgarskega ministrskega predsednika Filova v Nemčiji (med 3. in 7. januarjem 1941), ki se je po uradnem sporočilu šel »zdravit« na Dunaj, vendar v spremstvu nemškega poslanika v Sofiji. Zanimanje za bolgarske odločitve se je še povečalo, ko je bolgarska vlada za nedeljo 12. januarja tega leta napovedala niz vladnih zborovanj po vsej Bolgariji, na katerih naj bi ministri raztolmačili zunanjo politiko vlade bolgarskemu narodu. Govor Filova v Ruščuku, za katerega je bilo največje zanimanje, pa ni dal povsem jasnega odgovora na vprašanja, ki so se pojavljala v zvezi z bolgarskim stališčem. Filov je sicer z vso odločnostjo obeležil bolgarsko politiko kot politiko miru in želje, da se vojna ne razširi na Balkan, obenem pa tudi kot odraz trdne volje, da se Bolgarija z vsemi svojimi silami postavi v bran za svojo svobodo, neodvisnost in samostojnost. Toda ohranitev miru po mnenju Filova ni odvisna od Bolgarije, ki je »premajhna, da bi odločala o miru in vojni«. Zato mora biti pripravljena na vse, kajti »vsaka vojna pozna presenečenja, ki jih ni mogoče predvideti«.

Filov je torej želel odstraniti nekatere nejasnosti glede bolgarske politike, ne da bi se sicer odrekel previdnosti v napovedovanjih. Značilno pa je, da je tudi to pot posegla v razvoj dogodkov Rusija. Njena službena agencija »Tass« je objavila 13. januarja tega le-

ta značilen demanti glede nemških čet v Bolgariji. V njem pušča ob strani vprašanje, ali so nemške čete že v Bolgariji ali ne, odklanja pa govornice, da bi bila Rusija dala pristanek na bivanje ali premikanje nemških čet v Bolgariji, češ da se v tem vprašanju niti Nemčija niti Bolgarija nista obrnili na Moskvo. Takoj nato sta tako Berlin kakor Sofija demantirala, da bi bile nemške čete na bolgarskih tleh. Kakor že lani v novembru, se je torej tudi to pot začela v Sofiji »razčiščevalna akcija«, ki se še nadaljuje. Pozornost je v drugi polovici januarja vzbudil tudi nenadni prihod posebnega Rooseveltovega odposlanca za Bližnji vzhod polkovnika Donovanana v bolgarsko prestolnico. S tem so tudi Zedinjene države Severne Amerike pokazale svoje zanimanje za razvoj dogodkov v tem predelu Evrope. — Novi notranji zapleti so se med tem pojavili tudi v Rumuniji, ki preživlja že nekaj časa hudo notranjo krizo.

Verjetno se zdi, da bosta velesili osi — tako na tem kakor na drugih področjih, kamor usmerjajo sedaj njuno delavnost nove vojne nujnosti — počakali na zaključke političnega razvoja, preden bi se odločili za kaj konkretnega. Med tem pa seveda ne bosta opustili temeljitih priprav na nove udare, ki so že »v zraku«, kakor pravijo v Berlinu in Rimu. Tem pripravam je najbrž veljala tudi nova izmenjava misli med Hitlerjem in Mussolinijem, ki sta se vnovič sestala v neznanem kraju 20. januarja letošnjega leta.

Dr. Branko Vrčon

Ugotavljam, opozarjam, svarim . . .

I. »Mi pa smo opazovali, tehtali in merili tudi notranji potek, ki je bil vse prej kot zadovoljiv. Akademski senat je bil kaj skromno zastopan, če pomislimo, da smo praznovali prav za prav poživitev najstarejše slovenske fakultete. Gospod rektor se je omejil na skromen uvod, ki bi komaj zadoščeval za kako skromno promocijo. Preko običajnih zahval ga navdušenje srca ni prignalo. Pogrešali smo odlične zastopnike zdravniškega stanu. Težko bi bilo toliki množici najti opravičila

za izostanek. Najbolj pa nas je žalostila vloga akad. državljana — študenta. Brez posebne naloge, komaj kot statisti in še to v razmeroma pičlem številu so odploskali svoj pensum ob najpomembnejšem trenutku ljubljanske univerze. Vsaj himno da bi zapeli, če jo še znajo, himno akademske svobode in mladosti. V obupni borbi se nahaja kvaliteta s kvantiteto. Temu primerna je tudi dekoracija dvorane. Niti cvetice, nit malo zelenja, brez vsake zastave, ne državne, ne slovenske, okna pokrita z jesenskimi muhami, na pisalnih mizah raztrgano zeleno platno, še celo na glavnem lestencu je štrajkalo 7 luči. Le številni bicikli pred univerzo so pričali, da je tovarna za produkcijo uradnikov v polnem obratu.« Dr. Tomaž Furlan »Slavnost na univerzi« v Delu proti tuberkulozi 1940 št. 6.

II. Gospod rektor ljubljanske univerze se je obrnil na Slovensko zdravniško društvo v Ljubljani s prošnjo, da se slovensko zdravništvo priključi prizadevanju za izpopolnitev medicinske fakultete v Ljubljani. Na seji 6. III. 1940., na kateri so bili zastopniki slovenskega zdravništva (glej Zdrav. v. 1940. št. 4.) so bili sprejeti sklepi, da slovensko zdravništvo z veseljem in zadoščanjem pozdravlja novo akcijo za izpopolnitev medicinske fakultete v Ljubljani, pa ne samo z dvema semestroma, marveč postopoma z vsemi kliničnimi semestri; »za organizacijo kliničnih semestrov naj se sestavi posebni kolegij, v katerega naj se pozovejo zastopniki posameznih kliničnih strok in vodilnih zdravstvenih delavcev ter sedanjí zbor univerzitetnih profesorjev fakultete. Temu kolegiju naj se dajo prava, kakor pripadajo profesorskemu zboru popolne medicinske fakultete.«

Zadnji, dobesedno navedeni sklep so zastopniki slovenskega zdravništva utemeljevali s tem, da dotedanji profesorski zbor medicinske fakultete v Ljubljani kot reprezentant izključno teoretičnega dela fakultete nima potrebnega vpogleda v potrebe kliničnega dela fakultete, in da naj se za ta del pozovejo k odločevanju tudi tisti naši zdravstveni delavci, ki vodijo naše

zdravstvene ustanove in so tako fiktivni nosilci zdravstva v Sloveniji.

Ko se je približevala ura odločitve, sta v javnosti še enkrat povzdignila svoj glas dr. Fr. Debevec: »Tehtne misli ob razširitvi medicinske fakultete«, Slovenec 2. VI. 1940, in dr. Alojz Zalokar: »Usodni dan naše medicinske fakultete«, Jutro 4. VI. 1940. (oba članka sta ponatisnjena v Zdrav. v. 1940. št. 6—7.), opozarjajoč odločilne faktorje na to, kako bi bilo treba reševati klinični del ljubljanske medicinske fakultete.

Vsa mnenja slovenskega zdravništva so bila bob ob steno — imenovani so bili preko soglasnega votuma slovenskega zdravništva trije novi profesorji. Ta udarec v obraz slovenskim zdravstvenim delavcem je povzročil, da je zazijal med medicinsko fakulteto v Ljubljani in slovenskim zdravništvom še globji prepad, kakor je že itak bil.

Novembra meseca je bila »slavnost na univerzi«. K tej niso bili vabljeni »odlični zastopniki zdravniškega stanu« in se je zaradi tega tudi niso mogli udeležiti; niti misliti namreč si niso mogli, da so prireditelji »slavnosti« tako necivilizirani, da ne bi vedeli, koga vse je treba povabiti k takim slovesnostim, ki naj bi bile zdravstveno kulturne, marveč so upravičeno smatrali, da so nezaželeni! In tako se je zgodilo, kot to prav nazorno opisuje dr. Furlan v zgoraj navedenem sestavku, da se je iz nameravane slavnosti razvila tipična pogrebščina, in da je postala »slavnost na univerzi« nov udarec v obraz slovenskemu zdravništvu, medicinska fakulteta v Ljubljani pa pravi pravcati corpus alienum med slovenskim narodom.

III. Dobili smo kliniške profesorje brez klinik — v istem času, ko imamo anatomijo brez anatoma in biologijo brez biologa; obetajo se nam v kratkem novi. Kakor čujem, jih bodo zvali od vseh vetrov: Slovence, Slovane in Neslovane. Mnogi med njimi bodo prišli s svojimi tujimi familijami, ki bodo iskale in našle stike s tujo miselnostjo med nami.

In slovenska zdravstvena kultura?

IV. Kot človek, ki sem interesiran

na tem, da s skupnimi naporji presanjamo svetovne zdravstvene pridobitve na domača tla in tako povzdignemo slovensko zdravstvo na sodobno višino, sem skušal najti prehod preko prepada, ki loči medicinsko fakulteto v Ljubljani in slovensko zdravništvo. Pri tem sem dognal, da našim medicinskim profesorjem njihov nenadno dobljeni položaj docela zastira pogled na slovensko zdravstveno kulturo, da so gluhi in slepi za vsak nasvet. V tem prepadu vidim nevarnost — če se namreč načrti pod III. posrečijo — da bo postala medicinska fakulteta v Ljubljani, ki je bila prva leta zgolj gledalka (glej Zdrav. v. 1939. št. 6—7 »Medicinska fakulteta v Ljubljani in naša zdravstvena kultura«) v bodoče grobarka slovenske zdravstvene kulture.

Caveant consules!

Dr. Mirko Černič, Marjbor

Temeljne smernice vaše prosvete

Razvoj prosvete je bil tudi pri nas, kakor drugod, odvisen od splošnih političnih razmer. V bistvu je tako tudi danes, le da je dobila prosveta širši razmah in več usmerjevalcev.

Pred več desetletji je bila glavni usmerjevalec prosvetne politike pri nas nam tuja država. Zasebna pobuda je bila še skromna in v nobenem primeru odločujoča, tako da si je država lastila vse zasluge za uspehe.

Ker pa je prosveta važen del javnega udejstvovanja in pronicajo njeni vplivi tudi v najbolj skrite kotičke človekovega življenja in delovanja, se je kmalu začela uveljavljati tudi pobuda posameznikov, zlasti tistih, ki so spoznali važnost prosvetne akcije tudi med širšimi plastmi ljudstva, posebno pri mladini. Najbolj potrebna izobrazba pa je tista mladina, ki iz kakršnih koli razlogov nima prilike nadaljevati šolanje tudi po obvezni šolski dobi.

Vsaka država ima svoj prosvetni program, ki pa v glavnem obvezuje le tiste, ki se odločijo za študij, medtem ko pušča v nemar vse ostale, kar pomeni ljudske množice. Že res, da se je v nekaterih primerih obveza pouka razširila (obrtne nadaljevalne šole),

šolska doba podaljšala, učna snov poglobila in raztegnila in se tu in tam forsira tudi neobvezno kmetijsko-nadaljevalno šolstvo, vendar je vse to še mnogo premalo. Saj je tudi šolski učni načrt stalno predmet kritike, kar ni čudno, če pomislimo, da prihaja prav tu v poštev toliko različnih mišljenj, pogledov in stremeljenj.

Eni so širokogrudni in vidijo pred seboj predvsem interes celote, drugi zopet presojajo stanje in razvoj s stanovsko-poklicnih ali svetovnonazornih vidikov.

Poleg državne prosvetne politike zavzema vedno večji obseg pobuda posameznikov, ki nastaja iz potrebe po prostovoljnem sodelovanju pri širjenju prosvete in kulture med najširšimi plastmi naroda. Ta pobuda ima ogromen pomen zlasti zato, ker ni prisiljena in ni šablonska. Posameznik je bolj dovzeten za vabilo kot pa za ukaz in se lažje odloči, ko je tudi v njem dozorelo spoznanje o umestnosti in koristnosti sodelovanja pri prosvetnem delu.

Naše prosvetno-kulturne organizacije imajo zato mnogo večji pomen kot jim ga mnogi priznavajo. Prav lahko si predstavljamo, kako skromen razvoj bi še imelo naše prosvetno življenje, če bi ne bila nastopila posamična ali organizirana iniciativa.

Ce po eni strani upoštevamo pomembnost državne prosvetne politike, ki bi morala biti čim bližje potrebam našega splošnega kulturnega razvoja, potem je treba uvaževati in z vsemi sredstvi podpirati tiste kulturno-prosvetne organizacije, ki si na lastno pobudo in s svojimi posebnimi programi prizadevajo širiti izobrazbo in pospeševati kulturo svojega naroda. Prav v tem pogledu pa imamo zelo žalostne izkušnje. Niso redki primeri, ko se pozitivna stremljenja ne podpirajo, čisto pa celo sistematično ovirajo.

Morda je umestno, če se nekoliko pomudimo pri važnosti prostovoljne prosvetne akcije konkretno. Hotel bi tu opozoriti na nekaj značilnih primerov iz delovanja Zveze kmetijskih fantov in deklet.

Zveza je bila ustanovljena leta 1924., torej v dobi, ko so se ustanovile tudi

nekatero druge slovenske prosvetne centralne organizacije. Njeno delo je zajelo naše podeželje, našo vas. Tu žive ljudje, ki so imeli ne le najmanj prilike za svojo kulturno izpopolnitev, temveč se jim je vedno posvečala tudi najmanjša pozornost. Bili so prepriščeni sami sebi.

To vrzel je želela izpopolniti Zveza kmetijskih fantov in deklet. S svojimi članicami, Društvi kmetijskih fantov in deklet je skušala najprej pridobiti čim več ljudi za sodelovanje, jih aktivirati, posebno mlačne, ki sami niso čutili potrebe po napredku. V tem prizadevanju izhajamo s stališča, da se za kulture narod lahko predstavljamo le, če so vsi njegovi člani povzdignjeni na primerno kulturno stopnjo.

Druga pozornost gre takoj nato organiziranemu poedincu. Pojačiti je treba njegov ponos, njegovo zavest in mu nuditi potrebno narodno in državljanško vzgojo. Šele ko ga vsestransko »kultiviramo«, lahko postane drugim enakovreden človek in šele potem lahko od njega tudi nekaj pričakujemo ali zahtevamo. Brez tega je samo objekt, ki predstavlja le številko in nič več.

V tretji fazi se poedinci, ki so se po načrtu vzgajali v svoji organizaciji in doumeli njen pomen, iz pasivnega zadržanja aktivirajo v samostojne delavce, ki že sami posegajo v delo v korist skupnosti. Vas, kot torišče udejstvovanja Društev kmetijskih fantov in deklet, je treba preroditi; pobijati staro mentaliteto, ki je polna predsodkov in napak, ter uveljaviti novo, ki naj sloni na enakopravnosti, človeškem dostojanstvu ter pravilnem pojmovanju pravic in dolžnosti. Zato delo Zveze ni le kulturno v običajnem pomenu te besede, temveč tudi vzgojno.

Naj podam nekaj števil. Kjer ni bilo v začetku leta 1924. še ničesar, je delovalo v poslovni dobi 1939/1940 v Društvih kmetijskih fantov in deklet že 92 dramatskih, 38 kulturno-prosvetnih, 87 kmetijsko-športnih odsekov (pod katerih okriljem deluje 32 kolesarskih in 9 smučarskih pododsekov) ter 22 propagandnih odsekov. Vaških knjižnic je bilo 107, ki so izposodile 11.325 knjig.

Društva kmetijskih fantov in deklet so s svojimi odseki priredila 112 dramskih predstav, 138 predavanj, 536 debatnih večerov in članskih sestankov, 39 zabavnih prireditev, 8 koncertov, 2 smučarski tekmi, 6 kolesarskih dirk in 271 izletov.

Značilne vaške manifestacije, tekme koscev in žanjic, ki jih je bilo vsako leto čez 50, pa so morale radi znanih razmer odpasti, zato jih v statistiki za lansko leto ne navajam.

Zveza kmetijskih fantov in deklet pa je v sodelovanju s svojimi okrožji še posebej priredila 40 predavanj in 3 prosvetno-organizatorne tečaje za društvene funkcionarje. Govorniški tečaji so v omenjeni dobi iz razlogov izven nas odpadli.

Ze te številke dokazujejo važno funkcijo Zveze kmetijskih fantov in deklet v našem javnem življenju. Če nič drugega, ji že to delo daje legitimacijo, da še nadalje uspešno skrbi za napredek mladega vaškega rodu, ki naj v našem skupnem interesu postane sodoločujoč in polnovreden činitelj pri izoblikovanju in presnavljanju našega kulturnega, socialnega, gospodarskega in tudi političnega razvoja.

Ivan Kronovšek

Petdeset let okulističnega oddelka v Ljubljani, 1890-1940

Ljubljana, december MCMXL. (Ponatis iz Zdravniškega vestnika l. 1940.)

Dne 17. novembra lanskega leta je preteklo 50 let, odkar je bil v ljubljanski bolnici ustanovljen posebni oddelek za očne bolezni. Ob tem jubileju je izdal očesni oddelek vrsto člankov v Zdravniškem vestniku l. 1940, ki so nato izšli kot ponatis v posebni knjižici. Šef oddelka dr. Leopold Ješe je napisal historični pregled zdravljenja očesnih bolezni v Ljubljani s posebnim ozirom na zgodovino očesnega oddelka. V l. 1800 je imela Ljubljana najbrž prvega očesnega zdravnika, patrona kirurgije Ferdinanda Černiča. Kakih 30 let pozneje je začel v Ljubljani delovati dr. Ludovik Grbec, ki ga lahko smatramo za prvega ljubljanskega okulista. Ta se je pet let trudil, da bi v Ljubljani

uveljavil svojo stroko in sebe samega, pa se je potem, zagrenjen, češ »vse skup je ena figa«, umaknil v splošno prakso na deželo. Od l. 1877 do l. 1912 je izvrševal očesno prakso v Ljubljani dr. Ljudevit Jenko, ki je med drugim mnogo pripomogel za zблиževanje z Rusi z ustanovitvijo Ruskega kružka. — Okulistični oddelek v Splošni bolnici — tedaj je bila še na Ajdovščini — je ustanovil dr. Emil Bock. L. 1895 se je naselil oddelek v novem paviljonu, sezidanem v okviru nove splošne bolnice. Po njegovi smrti l. 1916 je imenoval deželni odbor za šefa oddelka dr. Alberta Botteriija, ki je vodil oddelek do svojega odhoda na medicinsko fakulteto v Zagreb, kamor so ga poklicali za rednega profesorja oftalmologije. Njegov naslednik je dr. Leopold Ješe. Trije odlični zdravniki — Bock, Botteri, Ješe — so vodili oddelek in ga povzdignili na strokovno višino, da je Slovenija lahko ponosna nanj. V prvem letu se je zdravilo na oddelku 406 bolnikov, petdeset let pozneje l. 1939 pa že 3762. — Težki so bili boji za ustanovitev, težki za razširitev in izpopolnitev; kljub požrtvovalnemu in nesebičnemu naporu njegovih šefov, kljub neprecenljivo važnemu delu za ljudsko zdravje in kljub temu, da v Ljubljani že dvajset let obstoji medicinska fakulteta in da se nanagloma odvarjajo novi klinični semestri, pa je sedanjí šef oddelka dr. L. Ješe prisiljen k žalostni ugotovitvi, da »sedanje poslopje za klinične svrhe ni primerno. Ne tako kot je, še manj, če bi se moralo deliti v kliniko in oddelek«. Vsak zdravnik mora biti optimist in tako je optimist tudi dr. L. Ješe, ko izraža mnenje, da je sicer skrajni, a vendar še čas, da se pričnejo priprave za ureditev te ustanove.

Pod naslovom »Deset let operativnega zdravljenja odstopa mrežnice« poroča dr. Slavko Prevec o zdravljenju zelo važnega in izredno težkega bolezenskega pojava na očeh. Njegovo delo se častno uvršča v lepo vrsto prvovrstnih strokovnih razprav, ki so jih objavili zdravniki zavoda, kljub temu da jim je prostor vedno omejeval znanstveno delo. »Poleg vsega drugega nam nazadnje pokažejo (pregledi in sta-

tistična dela) še to, da je mogoče tudi v skromnem okolju in z malenkostnimi, včasih žalostno okrnjenimi sredstvi graditi in delati za napredek svoje stroke ter se kosati z uspehi bolj podprtih in srečnejših, pravi na koncu avtor in strokovnjaki mu bodo brez dvoma s pohvalo pritrdili.

Posamezen primer iz mnogih očesnih obolenj prikazuje dr. Blaženka Klepec pod naslovom »Nenavaden primer sekundarnega glavkoma«. Končno govori v zadnjem članku spominsko knjižice dr. Carmen Dereani o »Napredku okulistike v zadnjih 50 letih«. Kratki a jedrnati oris glavnih pridobitev te stroke končuje avtorica z željo, »da napoči skoro že čas, ko se tekmovanje v smrtonosnem oboroževanju in uničevanju vseh dobrin nadomesti s tekmo za napredek znanosti in umetnosti«.

Spominska knjiga okulističnega oddelka naj bi bila opomin vsej slovenski javnosti, zlasti pa onim, ki so poklicani, da zdravstvu režejo kruh in ljudstvu nudijo za njegovo zdravje

najboljše od najboljšega. Medicina, posebno pri nas, je v težki krizi in v tej krizi se kaj često dogaja, da javnost ne zna razlikovati med važnim in nevažnim, glavnim in postranskim. Spretno aranžirana novotarija, ki je v zdravstvu le drugotnega pomena, si zna pridobiti simpatije in kredite, dočim so stare važne stroke zapostavljene. In vendar moremo uspešno graditi le na priznanih in desetletja preskušenih strokovnih pridobitvah. Petdesetletno častno, solidno, uspešno in neprestano za izboljšanjem stremeče delo ljubljanskega okulističnega oddelka naj bi tudi v današnjih časih našlo ono mesto, ki mu po važnosti pripada. Zlasti sedaj, ko se gradijo temelji popolne fakultete za medicino v Ljubljani, naj bi se pravočasno poskrbelo za tako rešitev, da bi se na temelju slavnih tradicij in sistematičnega dela ljubljanskega okulističnega oddelka zgradila očesna klinika, ki bi bila res klinika po svojem prostoru in svojem osebju. V tem pogledu je spominski spis obnem opomin in svarilo. Z.

P O R O Č I L A

Dva pripovedna spisa iz dobe Napoleonove Ilirije

Čudno naključje, istega dne sta mi prišli v roko dve knjigi, ki sta si po vsebini dckaj sorodni. Prva je povest like Vaštetove: »Rožna devica« (*La rosière*). (Izd. Vodnikova družba, Ljubljana 1940), druga je zgodovinska povest Heinza Brunnerja: »Brücke über die Drau« (Wiking Verlag, Berlin 1940). — Vaštetova opisuje v povesti dogodke v ilirski Ljubljani ob francoski okupaciji. Trama povesti Vaštetove je dvojna, na eni strani imamo Valentina Vodnika, okoli katerega je nanizala politične dogodke, na drugi strani pa ljubzenske peripetije mladega Andreja Goloba, (ki ga je čče, profesor, prisilil, da je postal mesarski vajenec) in njegove izvoljenke lepe Nane Cerovskove, ki sta oba le pasivni žrtvi tedanjih prikl. Tako pasivni, ako ne celo sovražni

nasproti francoski vladavini so tudi vsi drugi v spisu omenjeni Ljubljanci, razen treh oseb: maira Codellija, magistratnega vratarja in bobnarja Franceta Suhadolnika ter ravnatelja šolske primarne profesorja in pesnika Valentina Vodnika. Toda prvi ni bil Slovenec, drugi je podel ovaduh, kakršne rodi vsak večji politični prevrat, in tudi tretji ni z vsem srcem pri Napoleonovi Iliriji. Sam priznava, da je bilo v njegovi pesmi »Ilirija oživljena« deloma iskrenosti in deloma hinavščine, kakor v njegovi prejšnji brambovski pesmi, kjer je zapel: »Bit će, bit će, Estrajh za vse!«

Natisnil je obe pesmi in ju objavil z zavestjo, da je suženj.

Zato se povest Vaštetove tudi ne more drugače končati, kakor se glasi njen konec: »Avstrijci so tu,« se je razveselil Andrej.

»Da, Avstrijci so tu,« je resno pritrdil Vodnik. On jih ni bil vesel, a mo-

žato je zrl v oči nesreči, ki jo je videl prihajati zase in — za svoj narod...«

Brunnerjeva knjiga opisuje boj nemških priseljencev proti domačemu avtohtonemu slovenskemu prebivalstvu v naši štajerski metropoli, Mariboru. V prvem delu, kjer opisuje avtor prihod tirolskega jermenarskega pomočnika Jakoba Schmitrerja, sega nazaj v dobo Marije Terezije. Zato prihaja za našo primerjavo v poštev le druga polovica povesti, kjer je glavni junak Jakobov sin Johann. Brunner pripisuje v nasprotju z Vaštetovo našemu narodu v tedanjih dneh mnogo večje razumevanje za Napoleonovo Ilirijo in pripravljenost za ustvaritev lastne države. Seveda skuša to nemški pisatelj večinoma utemeljevati s tujo agitacijo, rusko in francosko. Tako pride k dekanu v Mariboru slovanski emisar in mu v blestečih besedah prikazuje osvobodilne boje srbskega kmeta »brez pomoči tako zvanega vsemogočnega dunajskega cesarja«. »Kar je lahko storil sremski metropolit, lahko storite tudi Vi, prečastiti. Kotor in Srem sta prav tako del velike slovanske države kakor Hrvatska in Slovenija.« Župnikove pomisleke glede Avstrije pobija z besedami: »Ta država se bo nekoč ob nas Slovanih razbila. Ona mora poginiti, ker je v svoji notranjosti gnila in ker hočejo mladi narodi postati svobodni in samostojni.« In tudi njegove pomisleke glede katolicizma zna tako sijajno pregnati, da dekan ves navdušen vzkligne:

»Kdor ima tako vero, mora zmagati. Vi imate prav, imamo nemški in imamo slovanski katolicizem! Obema ne more človek služiti. Jaz hočem ostati zvest svojemu narodu, ne da bi pri tem zanemarjal svoje dolžnosti kot duhovnik... Dajte nam časa, da ljudstvo počasi tja pripeljemo, kjer naj bi nekoč stalo! Ne imenujte še nove države, ne dajte vseslovanskemu snu že trdne oblike, mi nismo še zreli za to! Prerano darovano nam je lahko v škodo!«

Temu dekanu je nekaj pozneje takole govoril francoski maršal Macdonald: »Prečastiti, ne pozabite, da je slovanstvo enota, ki se bo danes ali jutri tudi politično združila. V tej naciji — ali kakor že hočete imenovati to združbo

vaših plemen južno Donave — živi velika sila, ki je ni nihče do danes zbudil in ki je Dunaj tudi nikdar ne bo zbudil. Razlogi so jasni: Habsburžani si ne morejo izkopati sami svoj grob. Slovenci bi morali sami po sebi najti pot do Srbov, Bolgarov in Hrvatov, oni morajo sodelovati pri tem bodočem zedinjenju vašega naroda.« Ko je videl, da niso njegove besede ostale brez uspeha, je napil dekanu: »Naj živi bodoča država balkanskih Slovanov pod vodstvom Napoleona!«

Dasi pa je Brunnerjeva knjiga sicer vsa hudo pristranska za Nemce proti Slovincem, kljub temu ne izzveni tako žalostno za Slovence kakor povest Vaštetove.

Mariborski dekan (nekak Brunnerjev Valentin Vodnik!) ni dočakal propasti Napoleonove Ilirije. Po njegovi smrti se je po Brunnerju središče slovanskega gibanja preneslo iz mestne cerkve v slovensko župnišče. Ko se je raznesel glas o koncu Napoleonove slave, so se vročokrvneži, ki so gledali samo na sedanjost, razbežali, ker so bili prevarani v svojem pričakovanju, toda župnik jih je skušal zadržati:

»Ko boste preboleli ta težki udar, vrnite se in naši boste druge naloge, ki se morajo reševati z drugimi sredstvi. Ta niso v boju proti nemštvu, temveč v vzgoji našega lastnega naroda. Mi se moramo od Nemcev učiti, moramo zaznati njihove metode in v slovanščini posnemati njihove kulturne uspehe. Kako naj imamo na primer svojo lastno državo, če mi Slovenci nimamo niti svojega enotnega jezika? Tu so naloge za nas vse, in če se vrnete, tudi za vas.« Niso se vrnili, zato so pa drugi delali vztrajno in trdno na izoblikovanju svojega slovanstva. Njihova pot je bila težka. Tisočkrat so jih vrgli nazaj, toda vedno so nove generacije začele iznova in imele so uspeh.

Morda hoče biti knjiga Vaštetove zgodovinsko bolj točna, toda Brunnerjeva knjiga, ki je prav za prav pisana za Nemce proti Slovincem, je za slovenskega čitatelja skoraj bolj poučna in bodrilna, zlasti v dneh, ki jih pravkar preživljamo. P. P.

Gorkij Maksim: Kako sam se učio pisati. Predavanje održano radnicima godine 1928, preveo Marijan Jurković. Str. 40. Cena 5 din. Zagreb, Frankopanska 7.

Narodno zdravlje u Sovjetskom savezu. Zbornik članaka o problemu brige za narodno zdravlje i o stanju medicine u Sovjetskom savezu. Za štampu pripremio zbornik Redakcioni odbor Lekarskog sindikata u Beogradu. 1940. Izdavač: »Hrvatska Naklada«, Zagreb, Frankopanska 7.

Hrvati o sebi i svojim. 1940. Politične razprave o državi, Hrvatstvu, klerikalizmu in Jugoslovanstvu. Strani 48.

Mala biblioteka Hrvatske Naklade, »MA-BI«, godina 1., broj 5—6, 1940. A. Čapljigin: Velika Volga. Strani 40. Cena 4 din. Zagreb, Frankopanska 7.

Die Bibliothek des Instituts für Weltwirtschaft. Voraussetzungen und Grundlagen weltwirtschaftlicher Forschung. Von Dr. sc. pol. Wilhelm Gülich. Kiel. — Verlag von G. Fischer. Jena. (Sonderabdruck aus dem »Weltwirtschaftlichen Archiv«, Zeitschrift des Instituts für Weltwirtschaft an der Universität Kiel. 50. Band, 1939. (Strani 88.)

Časniki in časopisi:

Arhiv za pravne i društvene nauke. Organ beogradskog pravnog fakulteta. Beograd. Kralja Aleksandra ul. 69.

Arhiv za sociologiju i književnost. Izlazi godišnje u 10 svezaka. Beograd.

Brazda. Sedmčino spisanje za občestvena kultura i stopanski vprosi. Sofija.

Croatia. Nacionalni i književni tjednik. Zagreb, Gajeva 85. — Pretplata din 160. čas, revija Leonove družbe v Ljubljani.

časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor.

Dejanje. Mesečnik za gospodarstvo, kulturo in politiko. Ljubljana.

Ekonomist. Mjesečnik za savremena ekonomska i socijalna pitanja. Zagreb.

L' Europa Sud-orientale. Unica rassegna mensile plurilingue per lo sviluppo dei rapporti economici turistici e culturali. Milano, Italia.

Gajret. Glasnik kulturno prosvjetnog društva. Sarajevo.

Gruda. Mesečnik za kmetsko prosveto. Ljubljana, Pražakova 11. Letno 60 din. Hrvatska smotra. Nacionalni, socijalni i književni mjesečnik. Zagreb.

»Izraz«, mesečni časopis za sva kulturna pitanja. »Hrvatska naklada«, Zagreb. Izvestja na blgarskoto družestvo za socialen napredk. Sofija.

Letopis Matice Srpske. Novi Sad.

Ljubljanski Zvon. Slovenska revija. Ljubljana.

Matica rada. Časopis za naučnu organizaciju rada. Beograd.

Metalurgija, list za unapređenje industrije i trgovine gvožđa i metala. Organ Zemaljskog saveza jugoslovenske industrije gvožđa i metala. Beograd.

Mirovinsko osiguranje. Izlazi 6 puta godišnje. Zagreb, Vinogradska cesta 25 Mladi Prekmurec. (Mladinski list.) Murska Sobota. Izhaja po petkrat na leto.

Modra ptica. Leposlovna revija. Ljubljana, Ulica 29. oktobra. Naročnina 100 din.

»Nacija i politika.« Mesečno spisanje, Sofija, ul. Denkoglou No 2.

»Napred.« Izlazi sredom. Izdavačka zadruga »Politika i društvo«, Beograd.

Narodni list, tednik. Sarajevo, Sedejeva ul. 3.

Naš glas. Organ Saveza službenika socijalnog osiguranja u Beogradu.

Naša snaga. Časopis za nacionalnu, socijalnu i kulturnu obnovu. Beograd.

Naš rod. Mladinski list JUU. Ljubljana, in 3 knjige vsako leto, stane 25 din.

Naša rast. Leposlovno glasilo mladine. Mesečnik. Ljubljana, Tomanova ul. 3. Stane 20 din, za dijake 15 din.

Naša stvarnost. Beograd.

Nationalsozialistische Monatshefte. Berlin NW. 7. Unter den Linden.

Njiva. Izdaja 'jo Del. kult. društvo »Ljudski oder« v Buenos Airesu UT.

Nova Evropa. Mesečnik. Zagreb, Preobraženska 6/I.

»Oj Doberdob«, glasilo Zveze bojevnikov. Mesečnik. Ljubljana, Masarykova 14.

Orač. Za bodočnost slovenskega kmeta. Mesečnik. Ljubljana, Gosposvetska c. 2.

Otec Paisij. Mecečno spisanje. Sofija Ul. Graf. Ignjatijev 13.

Planinski vestnik, Ljubljana.

Popotnik. Časopis za sodobno pedagoško, Ljubljana.

La porta Orientale. Rivista mensile di studi Giuliani e Dalmati. Trieste (Trt).

Pregled. Časopis za politički i kulturni život. Sarajevo.

Najboljši nadomestek za inozemske čaje!

Mešanica domačih čajnih rastlin!

Po odobrenju ministrstva socialne politike in narodnega
zdravja v Beogradu z dne 11. maja 1935 l. S. br. 14.004

Naprodaj pri: **Poslovalnici**
Kmetijske družbe z. z o. j. v Ljubljani.

**ZAVAROVANJA VSEH
VRST — prevzema**

Slavija

v Ljubljani

**JUGOSLOVANSKA ZA-
VAROVALNA BANKA**

Podružnice:

Beograd
Zagreb

Sarajevo
Novi Sad

Osijek
Split

Ekspoziture: Maribor
in Celje

Glavno ravnateljstvo v Ljubljani v novem poslopu — Gajeva ulica 2
Telefon: 21-75, 21-76, 21-77

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10 534